

Egzakt | (2026) 1. különszám

E G Z A K T

1. különszám

Tudományos-ismeretterjesztő, kulturális folyóirat

ISSN 3058-1737

(Online)

Főszerkesztő:

Dr. Dezse Tivadar

Kiadja:

Nyugdíjjogász Egyesület

Felelős kiadó: Icha Mária

Szeged, 2026.

TARTALOM

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	2
KORRUPCIÓS KARTOGRÁFIA.....	3
POLITIKAI BEFOLYÁS: EGY VILÁGSZERTE KAPÓS ÁRUCIKK.....	3
HUNGARIKUM-E A MAGYAR KORRUPCIÓ?	6
SONDER: A KÖZÖMBÖSSÉG FALÁN ÜTÖTT RÉSZ	11
MIÉRT NEM A SONDER AZ ALAPÁLLAPOTUNK?	13
A SONDER ELKÜLÖNÍTÉSE A PSZICHOLÓGIA HASONLÓ FOGALMAITÓL	14
A POLITIKAI VÉLEMÉNY KELETKEZÉSÉRŐL.....	17
POLITIKAI PSZICHOLÓGIA	17
A VÁLASZTÓ	18
A POLITIKUS	21
A DEMOKRÁCIA MEGÚJÍTÁSA	26
A VÁLSÁG TÜNETEI	26
TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK	28
A MEGOLDÁS: DELIBERATÍV DEMOKRÁCIA	30
GYERMEKKEL VAGY ANÉLKÜL?.....	33
GAZDASÁGI BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK	33
LAKHATÁSI NEHÉZSÉGEK, MENTÁLIS JÓLÉT	34
KITOLÓDÓ ÉLETKOR, KÉSEI GYEREKVÁLLALÁS	37
ÁTALAKULÓ TÁRSADALMI TRENDEK.....	38
CSALÁDTÁMOGATÁSI INTÉZMÉNYEK.....	40
KLÍMASZORONGÁS ÉS TÚLNÉPESEDÉS	41
ÖNKÉNTESEN GYERMEKTELENEK	42
MODERN KONCENTRÁCIÓS TÁBOR A 21. SZÁZADBAN.....	45
KÉNYSZERMUNKA, SZEXUÁLIS ERŐSZAK ÉS KÉNYSZERSTERILIZÁCIÓ	46
KULTURÁLIS ÉS VALLÁSI ELNYOMÁS, TÖMEGES MEGFIGYELÉS	49
KÍNA HIVATALOS ÁLLÁSPONTJA ÉS CÁFOLATAI.....	51
NEMZETKÖZI REAKCIÓK ÉS LEGFRISSEBB FEJLEMÉNYEK (2024–2025).....	51

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

Kedves Olvasóink, Egzaktosok,

örömmel mutatom be nektek új számunkat. Ez a kiadvány különleges, mert nem új olvasnivalókat kínál, hanem a visszatekintésről szól. Összegyűjtöttük a szerkesztőkkel folyóiratunk első évfolyamának legizgalmasabb és leginkább gondolkodtató cikkeit, és különszámként tárjuk elétek.

A kiválasztott tanulmányok mindegyike egy-egy olyan kérdést feszeget, amely túlmutat a saját szakterületén. Legyen szó pszichológiai felismerésről, a demokrácia válságáról, vagy a gyermekvállalási trendekről – minden egyes tanulmány arra ösztönöz, hogy tágítsuk a látókörünket. Ezért ebben a számban a tavalyi év legjobbjait válogattuk össze. Olvassátok és gondolkodjatok!

Köszönöm a szerzőknek, hogy bizalmukkal fordultak felénk, és köszönöm az olvasóknak, hogy velünk tartanak. Bízom benne, hogy ez a válogatás nemcsak inspirációt nyújt, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy jobban megértsük a világ összetettségét.

Kellemes olvasást és gazdag gondolkodást kívánok mindenkinek!

Dr. Dezse Tivadar
főszerkesztő

KORRUPCIÓS KARTOGRÁFIA

Magyarország elhelyezése a világtérképen

BENSE Judit

Fakelaki. A szó eredeti jelentése „kis boríték”, és a csúszópénzek átadásának széles körben elterjedt szokására utal Görögországban. A GAN Integrity 2020-as [jelentése](#) szerint érintettek a bíróságok, közszolgáltatók, adó- és vámhivatalok, és természetesen a közbeszerzések is. Az Eurobarometer által megkérdezett görög vállalatok beszámolói alapján a vesztegetéssel szerzett állami szerződések rendkívül gyakoriak. Sokan vélik közülük, hogy a nyertes személye gyakran már a pályázat kiírása előtt eldől, a kritériumok a favorizált jelöltekre vannak szabva és a látszólag versengő pályázók összejátszanak egymással. Görögország korrupció elleni küzdelemért felelős minisztere, Panagiotis Nikoloudis becslése szerint az állami szerződések értékének 2 – 2,5%-a kerül visszaosztásra a korrupciós cselekményben segítő köztisztviselőknek, de ez az arány a fegyverbeszerzések esetén akár 4% is lehet.

A napvilágra került, nagyobb volumenű ügyek némelyikében olyan ismert vállalatok is érintettek voltak, mint a svájci gyógyszergyártó Novartis vagy a német Siemens konglomerátum. A politikai szálak a Novartis esetén Antonis Samaras ex-miniszterelnökig, a Siemens ügyben pedig Tasos Mantelis ex-közlekedési miniszterig vezettek.

Politikai befolyás: egy világszerte kapós árucikk

A GAN jelentésének elkészültekor a korrupcióval jócskán átitatott Görögország 100-ból 50 pontot kapott a Transparency International [Korrupció Észlelési Indexén](#) (továbbiakban: CPI). 2024-ben ugyanezt a nem túl előkelő pontszámot a vizsgált országok kétharmada nem vagy alig érte el, köztük több Európai Unió tagállammal, sorrendben Görögország, Szlovákia, Horvátország, Málta, Románia, Bulgária és sereghajtóként Magyarország. (A Transparency skáláján a magasabb pontszám kisebb korrupciós kitettséget jelent, az élen végző Dániát például legutóbb 90 pontra értékelték.) Ha megvizsgáljuk a 70 pont körül teljesítő országokat (2020-ban ilyen volt például Uruguay, Franciaország és Bhután) feltűnő,

hogy esetükben a korrupció már nem hatja át olyan széles körben az állami szektorokat, mint Görögországban. A közbeszerzések kenőpénzekkel vagy megfelelő kapcsolatrendszerrel való elnyerésének tendenciái azonban még mindig stabilan jelen vannak, ehhez társulnak Uruguayban az időnként korrumpálható közhivatalnokok, Bhutánban a vámtisztviselők széles körű visszaélései, míg Franciaországban például az ingatlanfejlesztési projektek engedélyezéshez fűződő korrupció. 2024-ben a vizsgált 180 ország 88%-a 70 vagy kevesebb CPI pontot szerzett, azaz nyolcból hét államban – köztük Belgiumban, Ausztriában és az Egyesült Államokban – legjobb esetben is a fentiekhez hasonló mértékű korrupció feltételezhető.

A CPI skála másik végéhez közelítve a 30 pont körüli érték jelentését [Pakisztán 2020-as jellemzése](#) segíthet megérteni. Ebben az országban a korrupció nem pusztán elterjedt, hanem kivétel nélkül minden szektort és intézményt átható működésmód. Ráadásul nem korlátozódik a vállalatok és az állami intézmények interakcióira (a cégek 90%-a állította, hogy a közbeszerzések elnyerése ajándékokhoz kötött), hanem a hétköznapi emberek életének is szerves részét képezi. Bíróági ügyek intézése esetén a megkérdezettek kétharmada, míg a rendőrséggel kapcsolatba kerülők háromnegyede állította, hogy az adott évben vesztegetési pénzt fizetett.

Még ennél is gyengébben teljesített azonban 48 ország a legutóbbi Transparency jelentés alapján. A leghajmeresztőbb ügyek természetét jól szemlélteti néhány afrikai eset az előző évtizedből: az érintett, fegyveres konfliktusoktól sújtott államok azóta is a legutolsó helyeket töltik be a CPI rangsorában. [Szomáliában](#) 2013-ban robbant ki a botrány, miszerint politikai szereplők a (kizárólag készpénzt használó) Központi Bank közreműködésével a közvagyon jelentős részét mindenféle álcaként szolgáló, bürokratikus kerülőutak nélkül lényegében kilapátolták. Az állami alapokból való pénzfelvételeket ugyanis az esetek 80%-ban nem hivatalok kezdeményezték, hanem olyan állami intézményeknél dolgozó magánszemélyek, akik ugyan pénzügy-minisztériumi aláírással ellátott meghatalmazással rendelkeztek, de a kivett készpénzt látszólag sem fordították állami célokra. Ehelyett egyenesen szétosztogatták az egészet a politikai elitet támogató – Szomáliában egyébként többnyire klán-alapon szerveződő – klientúra tagjai között. [Dél-Szudánban](#) ugyanebben az időszakban több jelentős ügy is előkerült, köztük a „Cash Grab” néven elhíresült eset. Ennek folyamán 1 milliárd dollár élelmiszerre, gyógyszerre

és üzemanyagra szánt, katari és kenyai bankoktól felvett hitel vándorolt magánzsebekbe olyan külföldön bejegyzett fedőcégeken keresztül, amelyek tulajdonosai a politikai és katonai elithez, köztük a miniszterelnökhöz és családjához köthető strómanok voltak. Ezek a cégek ráadásul nem teljesítették az állami szerződésekben vállaltakat: se gyógyszert, se élelmet, se üzemanyagot nem látott belőlük a lakosság, az államadósság viszont jelentősen megnövekedett.

A Föld országainak többsége tehát korrupcióval számottevően vagy akár súlyosan fertőzöttnek tekinthető, köztük rengeteg Európai Unió „beteggel”. Ez egybecseng [Dr. Aris Trantidis The Curse of Sisyphus: Clientelism and the Greek State](#) c. előadásával, amelyben a kutató rögtön az elején leszögezi, hogy a klientelizmus nem a kivétel, hanem maga a szabály. Különböző mértékben, de szinte mindenhol megfigyelhető ugyanis, hogy a politikai elitek kliens-hálózatokat hoznak létre, amelyek kölcsönös szívességeken alapszanak. Ezek lényege, hogy a kliensek – idejükkal, energiájukkal vagy anyagilag – támogatják a politikai aktorokat, akik cserébe közjavakat juttatnak nekik jövedelmező állami állások, közbeszerzések, kedvező törvényi szabályozások vagy akár konkrét pénzbeli juttatások formájában. A korrupciós cselekmények tehát többségében nem elszigetelt esetek, hanem ilyen klienshálózatok fenntartásának kontextusában értelmezhetők. Dr. Trantidis hangsúlyozta, hogy míg Afrikában, Latin-Amerikában, Ázsia és Kelet-Európa nagy részén ez a működésmód rendkívül jellemző, az olyan fejlettnak tekinthető országokban is előfordul, mint az Egyesült Államok vagy Nagy Britannia. Utóbbiakban a folyamat nem az átlagos állampolgárok szeme előtt zajlik, hanem zárt ajtók mögött lobbicsoportok, nagyvállalatok részvételével.

Miközben a lobbitevékenység, mint a megalapozott törvényhozáshoz szükséges információk cseréje növeli a demokratikus jogalkotás hatékonyságát, esetenként mégis a közérdek ellenében fejti ki hatását. A német [LobbyControl](#) gyűjtése alapján az Európai Unió döntéshozatalt befolyásolva az elmúlt időszakban lobbicsoportok megakadályozták vagy késleltették a vegyi anyagokra vonatkozó rendelet reformját, a peszticidhasználat csökkentését tartalmazó javaslatcsomag, valamint az egyszer használatos csomagolásokból származó hulladék csökkentésére vonatkozó javaslat elfogadását, illetve a széndioxid-kibocsátás csökkentésének szabályozását is. Bár ritkán találkozhatunk a Katargate-

hez hasonló esetekkel, amikor EU-s politikusok készpénz ellenében vetik be befolyásukat, ez nem jelenti, hogy a gazdasági szereplők ne találhatnának módot az érdeükben eljáró politikusok kompenzálására. Ennek egyik lehetséges módját írja le a forgóajtó jelenség, amikor egy személy állami pozíciók és a privát szféra olyan szektorai között mozog, amelyek szabályozásában politikai karrierje egy pontján részt vett. A Transparency International 2017-es jelentése kimutatta, hogy a 2014-ben újra nem választott Európai Parlamenti képviselők 30%-a, míg az Európai Bizottság egykori tagjainak 50%-a vált politikai szerepvállalását követően lobbistává. Az EU top-lobbistáinak 20%-a dolgozott egykor EU-s intézményekben, ráadásul néhány vállalatnál ez az arány sokkal magasabb – a Google esetén például 50%. Fontos hangsúlyozni, hogy a forgóajtó jelenség önmagában nem jelent korrupciót, ugyanakkor kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy az igen jól fizető lobbista pozíciók ígéreteinek fényében képesek-e a politikusok a közérdeket szem előtt tartani, illetve az egykori képviselők és biztosok nem élnek-e vissza lobbistaként belső információikkal és kapcsolati tőkéjükkel. Az erről szóló vita nem csak EU-s, de tagállami szinten is jelen van. Több könyv is megfogalmazta például Franciaországgal kapcsolatban azt a vádat, hogy a nagyvállalatok jövedelmező állásokkal kompenzálják az érdeükben hatalmukkal visszaélő politikusokat, élükön a bankszektorból érkezett Emmanuel Macron elnökkel, akire a “szupergazdagok elnöke” gúnynev is ráragadt.

Hungarikum-e a magyar korrupció?

Magyarország a világ középmezőnyébe sorolható a korrupció mértéke szempontjából – holtversenyben több afrikai országgal –, amellyel az Európai Unió legutolsó helyezettje lett a 2024-es CPI rangsor szerint. Éppen csak elmarad Bulgáriától, és kicsit jobban olyan közép-kelet-európai és balkáni országoktól, akik még mindig jelentős mértékben érintettek. Ahogy láthattuk, az idealizált “nyugat” országai sem mentesek a korrupciótól – különösen a közbeszerzések szektorában fordulnak elő visszaélések – de hozzájuk képest már nagyságrendi lemaradásról beszélhetünk. Mindez azonban még csak mennyiségi különbségről tanúskodik a korrupció rendkívül széles skálájával rendelkező földrészünkön, ezért érdemes a visszaélések módját is megvizsgálni.

Magyar Bálint és Madlovics Bálint *A posztkommunista rendszerek anatómiája* c. könyvükben amellet érvelnek, hogy az egykori szovjet-blokk

országainak berendezkedését alapvetően befolyásolta e történelmi örökségük. Annak megválaszolásához tehát, hogy egyedi-e a magyarországi korrupciós rendszer, érdemes lehet e régióban végezni összevetéseket a hozzánk hasonló CPI pontszámmal rendelkező országokkal. A különbségeket jól szemlélteti Bulgária példája, ahol egyébként a korrupciós folyamatok sokkal inkább rejtve maradnak, mint Magyarországon. Politikusok, oligarchák, média mogulok és a szervezett bűnözés verseng az állami intézmények felett gyakorolt politikai hatalomért, amivel kapcsolatban pletykák és botrányok hírei eljutnak ugyan a lakossághoz, de az esetek nincsenek olyan részletességgel dokumentálva, mint nálunk. Ami tudható, hogy [a színpalak mögött oligarcha-hálózatok](#) rivalizálásai és szövetségkötései zajlanak, miközben a politikai elitek egyértelműen hozzájárulnak bizonyos gazdasági szereplők vagyonosodásához. Míg Bulgáriában tehát különböző patrónus-kliens hálózatok versengenek egymással, Magyarországon egyetlen ilyen hálózat emelkedett ki – ezt tekinti a Magyar-Madlovics szerzőpáros az egyik fő különbségnek az ún. patronális demokráciák (mint például Bulgária és Románia) és a patronális autokráciák (az Európai Unióban egyedülként Magyarország) között. A 2010-es, első kétharmados győzelem előtti Magyarországon még a Fidesznek és az MSZP-nek is megvolt a maga patrónus-kliens hálózata, igaz utóbbit sokkal nagyobb fegyelmezetlenség jellemezte. E kettő ráadásul – Kerényi György [tényfeltáró anyaga](#) szerint – osztrák mintára, “nagykoalícióban” folytatott korrupciót, a mindenkori kormányzó párt(ok) javára általában 80:20 – mások szerint 70:30 – arányban osztva az illegális, például az állami tendereket elnyerő vállalkozók által visszaosztott pénzeket. Ezt a rendszert rúgta fel 2010-ben a Fidesz.

Magyarország azonban nem pusztán azzal tűnik ki, hogy a Fidesz hatalmasra duzzadt klientúrája mondhatni monopol helyzetet élvez a korrupció hazai piacán. Az ALDE, egykori európai liberális pártszövetség 2018-ban [animációs filmet](#) tett közzé az európai adófizetők informálására azzal kapcsolatban, hogy Orbán Viktor miniszterelnöksége alatt a kormányfő családtagjai (például Tiborcz István) és közeli barátai (Simicska Lajos, Garancsi István, Mészáros Lőrinc) gyanús körülmények között gazdagodtak, ráadásul Európai Unió forrásokat felhasználva. Azóta Mészáros Lőrinc drasztikus ütemben gyarapodva vált az ország [legvagyonosabb emberévé](#), és 2024-ben is ő lett a [legtöbb állami tendert](#)

elnyert vállalkozó. A miniszterelnök veje, Tiborcz István is jelentős növekedéssel jutott idén a leggazdagabb magyarokról szóló lista 11. helyére, szintén nem nélkülözve az állammal kötött rendkívül előnyös üzleteket. A nepotizmus és a kronizmus (“haveri kapitalizmus”) persze az egész világon elterjedt, ami azonban egyedülállónak tűnik Magyarországon a többi EU-s országhoz képest, az a közpénzből származó tőkefelhalmozások rendkívüli nagyságrendje és üteme, és a tény, hogy a kivételezett vállalkozók közül több magához a miniszterelnökhöz köthető. Mindez pedig nehezen lett volna lehetséges a Fidesz klienshálózatának egyeduralma nélkül.

Ezek alapján az Európai Unióban Magyarország kilóg a sorból mind a lobbierdekektől befolyásolt, ám a korrupció finomabb eszközeivel élő nyugat-európai, mind az egymással versengő korrupciós hálózatok által fosztogatott kelet-európai és balkáni államokhoz képest. Hasonló korrupciós berendezkedést keresve tehát az egykori szovjet-blokk Európán kívüli szereplőit érdemes megvizsgálni, akik közül a Magyar-Madlovics szerzőpáros Kazahsztán és Oroszország patronális autokráciáit vette részletesebb elemzés alá. Ezek hasonlóságot mutatnak abból a szempontból Magyarországgal, hogy a közjavak lojális személyekhez csatornázása egy egyiptoramisos (azaz egyeduralkodó) patrónus-kliens hálózaton keresztül történik, amelyet például Oroszországban Putyin már hatalomba kerülésének első éveiben megalapozott, az addig anarchisztikus jegyeket mutató állam oligarcháinak megrendezésével. Másrészt, ahogy Magyarországon, úgy Oroszországban és Kazahsztánban is igaz, hogy magához az elnökhöz közeli személyek – barátok és rokonok – is jelentősen bevonódtak a korrupciós cselekményekbe. Érdekesség, hogy Orbánhoz hasonlóan a kazah elnök veje is kitüntetett helyet kapott a klientúrában. Ugyan 2019-ben Kazahsztánban leköszönt az országot a rendszerváltás óta irányító egykori pártfőtitkár, Nursultan Nazarbajev, informális hatalmát azonban még évekig megőrizte, s utódja sem vitte végig [az ígért jogállamisági reformokat](#). Oroszországgal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a meglévő párhuzam ellenére jelentős eltéréseket is mutat Magyarországtól. Nagyságrendekkel rosszabb helyzetben van mind [a demokratikus szabadságjogok](#), mind a [korrupció mértéke](#) szempontjából, és éppen ezért a korrupció olyan formáit is megtalálhatjuk, amelyek [Magyarországon](#) nincsenek jelen. Az államapparátus extrém befolyást gyakorol a bíróságokra és a rendőrségre, jellemzőek a koholt vádak alapján

hozott ítéletek, a tüntetőkkel szembeni rendőri brutalitás, kínzások. A vesztegetés is sokkal gyakoribb és több szektorra kiterjed, mint Magyarországon. A korrupció mértékében és az érintett szektorok tekintetében tehát felfedezhetünk különbségeket a patronális autokráciák között.

Ahogy a [Direkt36 Dinasztia](#) c. filmjében is elhangzott: a Nemzeti Együttműködés Rendszere úgy korrump, hogy közben fenntartja a jogszerűség *látszatát*. Természetesen tüzetesebben megvizsgálva a közbeszerzéseket rengeteg visszaélés felszínre kerül, de minden “le van papírozva”. Nem a borítékban csúsztatott kenőpénzek országa vagyunk, ez mindenképp megkülönböztet minket az olyan – sok szempontból hasonló – államoktól is, mint Kazahsztán. Ugyanis míg a centralizált, államilag irányított korrupció virágzik, az ettől független alacsony és középszinten zajló korrupció ellen sikeresen vette fel a harcot a kormány – [állítja Jancsics Dávid](#) korrupciókutató. Valójában Orbán Viktor és köre kisajátította a korrupciót, nem pusztán vetélytársait szorítva háttérbe, hanem a társadalom minden szintjének korrupcióját becsatornázva egy közös rendszerbe: egy korrupciós malterrel összetartott rendszerbe, amelyet leöntöttek ideológiai mázzal, és még nevet is adtak neki.

IRODALOM

1. Transparency International (2017) *Access All Areas. When EU politicians become lobbyists.*
2. Robert Laffont (2020) *Les Voraces.*
3. Michel Pinçon és Monique Pinçon-Charlot (2019) *Le président des ultra-riches.*
4. Magyar Bálint, Madlovics Bálint (2021) *A posztkommunista rendszerek anatómiája.*
5. International Press Institute (2022) *Media Capture in Bulgaria: Hidden Alliances and Vested Interests.*
6. Transparency International (2015) *Regulating nepotism: approaches and best practices.*

SONDER: A KÖZÖMBÖSSÉG FALÁN ÜTÖTT RÉSZ

BENSE Judit

A dolgok láthatatlanná tételének legegyszerűbb és leghatásosabb módja Douglas Adams Galaxis útikalauz stopposoknak c. regénysorozatának univerzumában, ha *MásValaki-Problémája-pajzzsal* vonjuk körbe őket. A furfangos találmány zsenialitása abban rejlik, hogy anélkül teszi észrevehetetlenné a dolgokat, hogy megváltoztatná azok fizikai tulajdonságait. Ehelyett az emberek természetének azon sajátosságára épít, hogy „nem látják, amit nem akarnak, vagy nem tudnak megmagyarázni”. Ebből kifolyólag, amit MVP-pajzs véd, azt akkor sem látjuk, ha egyenesen ránézünk, kivéve ha pontosan tudjuk, hogy mi az.

Bár az emberi empátiát, amelynek megnyilvánulásai finoman átjárják mindennapjainkat, s időnként egészen heroikus tettekre is sarkallhatnak hiba lenne alábecsülni, Douglas Adams humoros „találmányában” keserű emberi tapasztalat sűrűsödik. Szociálpszichológiai kutatások sokasága igazolja, hogy az alapbeállítódásunk valóban az, hogy „nem látjuk” egymást, paradox módon éppen amiatt, hogy amikor egymásról képet alkotunk, rendkívüli módon támaszkodunk a vizuális információkra. Idegenekről szerzett első benyomásaink egyik legfontosabb meghatározója például a fizikai vonzerő. Nem pusztán jobban kedveljük azokat, akiket szebbnek gondolunk, de – illuzórikusan – intelligensebbnek, szociálisan ügyesebbnek, mentálisan egészségesebbnek, dominánsabbnak is ítéljük őket, mint a kevésbé vonzónak vélt személyeket. Kiugróan felkeltik figyelmünket emellett a nem, a rassz és az életkor külső jegyei is, vagy akár egy foglalkozáshoz tartozó egyenruha, aktiválva az ezekről a csoportokról alkotott sztereotip sémáinkat. Bár a sztereotípiák nem nélkülöznek minden valóságalapot, méregfoguk abban rejlik, hogy makacsul „törekszenek” önmaguk fenntartására: főként arra az információra figyelünk és emlékezünk, amely megerősíti előzetes várakozásainkat, és ignoráljuk vagy a sémánkkal összhangba hozva átértelmezzük az ahhoz nem illeszkedőket. Ez az asszimilációnak nevezett mentális működésmód az ismerőseinkről, szeretteinkről alkotott képünk esetén is érvényesül, akiket ha egyszer

elkönyveltünk valamilyennek, ezen a véleményünkön nehezen változtatunk.

Az egymásról alkotott sztereotip képzeink olyanok, mint a falak. Bizonyos értelemben – ahogy az MVP-pajzs – védelmet nyújtanak, mondhatni privát szférát teremtenek azáltal, hogy ránk tekintve nem tárul fel a többiek előtt személyiségünk minden apró részlete. Eltakarják azonban azt is, amit mutatni szeretnénk magunkból, szélsőséges esetben pedig akár emberi mivoltunkat is. Ennek jól ismert következményei a történelem folyamát szegélyező [népirtások](#) sokasága, amelyek során teljes társadalmak váltak az események közönyös vagy tehetetlen szemlélőjévé. De sokan szenvednek ezen mentalitás enyhébb, mégis rendkívül fájdalmas hétköznapi megnyilvánulásaitól is, például az idősebb korosztály tagjai, akik gyakran számolnak be arról, hogy láthatatlannak érzik magukat. E problémakör bemutatása még mindig ritkaságnak számít a magyar közbeszédben, de jó példa rá a Vodafone 2024-es [karácsonyi kampánya](#), amely arra hívta fel a figyelmet, hogy az idős emberekre tekintve sokszor még saját szeretteik is egy életkort látnak, és nem a személyt magát. A valóság persze ennél sokkal összetettebb: érzelmekkel átítatott személyes interakciók sokasága gazdagítja mindennapjainkat, amelyek komplexitása nehezen szorítható a meglévő pszichológiai fogalmi keretek közé. Az eddigiekben vázolt beidegződések mégis gyakran meghatároznak minket, ami talán egészen addig fel sem tűnik, míg a sonder állapotába nem csöppenünk.

Ez a kifejezés nem a pszichológia területéről származik, hanem John Koenig The dictionary of obscure sorrows c. neologizmákat tartalmazó könyvéből, amelyben szavakkal meg nem ragadható érzelmi állapotaink sokaságának megnevezését célozta meg. A sondert a következőképp definiálta:

fn. Az a felismerés, hogy minden véletlenszerű járókelő ugyanolyan eleven és összetett életet él, mint mi magunk – saját ambícióik, barátaik, szokásaik, aggodalmaik és öröklött bolondságuk társaságában – egy nagyszabású történetet, mely láthatatlanul zajlik körülöttünk, mint egy mélyen a föld alatt szétterjedő hangyaboly, bonyolult útvonalakat járó más életek ezrei, amelyekről sosem fogunk tudni, amelyekben talán csak egyszer jelenünk meg mint kávé

kortyolható statisztika a háttérben, mint autópályán elsuhanó forgalom, mint lámpafényes ablak a szürkületben.

(fordította: Bense Máté)

Bár e fogalomnak egyelőre nincs jelentős tudományos szakirodalma, gyakorlati alkalmazása már [pszichológiai](#), sőt [klinikai pszichológiai](#) praxisban is megjelent. Cikkem második felében arra teszek kísérletet, hogy a fenti definícióból kiindulva a jelenség pszichológiai háttérének körvonalazásához nyújtsak kezdeti támpontokat.

Miért nem a sonder az alapállapotunk?

A személyészlelés, amelynek során kezelhetetlenül sok információból kell kiszűrni a relevánsakat rendkívül energiaigényes folyamat. Kimutatták, hogy egymást gyakrabban ítéljük meg meglévő sémáink (például sztereotípiáink) alapján, ha fáradtak vagyunk, időnyomás alatt állunk vagy összetett szituációval találkozunk. Legtöbb esetben megterhelő tehát egymás komplex megértése, ugyanakkor a hatékony cselekvés megköveteli, hogy legyen véleményünk a többiekéről. Az energiatakarékosságot segíti a hozzáférhetőség elve is, miszerint ha gyakrabban találkozunk egy ingerrel, könnyebben eszünkbe fog jutni. Mivel saját magunkkal kapcsolatban rengeteg tapasztalatunk van összetett belső állapotainkról, míg mások esetén korlátozott számú szituációban mutatott kívülről megfigyelhető viselkedésükből tudunk csak kiindulni, az információfeldolgozás során is ez lesz könnyen hozzáférhető. Ezek alapján feltételezhetjük, hogy a sonder megtapasztalását nehezítheti, hogy nincs elegendő információnk mások részletgazdag megéléseiről, sem mentális kapacitásunk ezek meglétének észbentartására a megterhelő hétköznapi társas helyzetekben való navigálás folyamán.

A kognitív okok mellett motivációs tényezők szerepe is felmerülhet a sonder akadályozásában, ezek közül érdemesnek tűnik azokra fókuszálni, amelyek az emberi természet én-központúságának tendenciáira vezethetők vissza. Az önfenntartás evolúciós készletén túl ide sorolható az énfelnagyítás szükséglete, amely olyan hiedelmekhez vezet, hogy kedvesebbek, őszintébbek, logikusabbak vagyunk, mint az átlag, akiknél a várható jövőnk is fényesebb, például kisebb eséllyel kapunk el különböző súlyos betegségeket, és valószínűbb, hogy boldog lesz a házasságunk. Vizsgálatok sorozata azzal árnyalta mindezt, hogy még azokban az

esetekben is, mikor hiányzik önmagunkkal kapcsolatos irreális optimizmusunk, hajlamosak vagyunk az átlagosnál negatív értelemben véve egyedibbnek – tehetségtelenebbnek, szerencsétlenebbnek – tartani magunkat. Alapélményünk tehát az az illúzió, hogy kivételesek vagyunk. Ez egybeesik a narratív pszichológia központi állításával, miszerint egész identitásunkat olyan történeteken keresztül éljük át, amelyeknek egyszerre vagyunk „elbeszélői” és „főszereplői”. Szemben a sonder élményével tehát énünk megélésének automatikusan részét képezi, hogy magunkat helyezzük középpontba, míg a többiekre történetünk különböző mértékben fontos mellékszereplőiként, statisztáiként tekintünk.

A sonder elkülönítése a pszichológia hasonló fogalmaitól

Míg a sonder élménye nem széles körben ismert jelenség, számos pszichológiai fogalom és elmélet született az elmúlt másfél évszázadban az emberek közötti nem egocentrikus viszonyulások leírására. Michael Karson pszichológusként szerzett tapasztalatai alapján azt állítja, hogy bár senkinek sem tetszik, ha tartósan mellékszerepbe kényszerítik, a mentálisan egészséges emberek hajlandóak időlegesen átengedni egymásnak a színpadot, hogy mindenkinek meg lehessen a maga „jelenete”. Egy ilyen gesztus nehezen képzelhető el bizonyos mértékű empátia nélkül, melynek több különböző definíciója is ismert a szakirodalomban. Singer és De Vignemont terminológiáját követve például akkor beszélhetünk empátiáról, ha átéljük egy másik személy érzelmi állapotát, de tudatában vagyunk, hogy ezek nem a saját érzelmeink. Ha nincs meg ez az átélés, de sikeresen detektáljuk a másik belső állapotait – erre egy szociopata személy is képes lehet – kognitív nézőpontátvételről, ha ez ráadásul még érzelmeket (pl. sajnálatot) is kivált belőlünk együttérzésről beszélhetünk. Jelentős különbségek mutatkoznak abban, mennyire vagyunk képesek mások viselkedésének összetett okait kikövetkeztetni, ennek feltárására alkotta meg Garth J. O. Fletcher és munkatársai az attribúciós komplexitás fogalmát és mérőeszközét. Utóbbin azok érnek el magas pontszámot, akik mások megítélése során figyelembe veszik a személyiségvonások mellett a helyzet sajátosságait és a viselkedéshez vezető múltbeli eseményeket is. Akinek magas az attribúciós komplexitása sokkal ritkábban követ el számos, a szociálpszichológiából ismert tipikus következtetési hibát.

A sonder azonban az összes említett fogalomtól különbözőnek tűnik, mivel definíciója nem foglalja magában, hogy akármilyen mértékben

tisztában legyünk a másik személy aktuális érzéseivel, gondolataival, motivációival. Fókuszában annak tudata áll, hogy a másik személy is ugyanolyan „én” (narratív identitását tekintve főszereplő) mint mi magunk, s az ő szemszögéből talán ránk is statisztika szerep jut. Ez vélhetően nem előfeltétele az empátiának vagy a nézőpontátvételnek, hiszen egy mellékszereplő fájdalmát vagy örömét is képesek lehetünk átérezni vagy kikövetkeztetni. Ugyanakkor nem létezhet kognitív nézőpontváltás nélkül, mivel a sonder átéléséhez a legdrasztikusabb mértékig el kell tekintenünk önmagunk vélt privilegizált helyzetének illúziójától. Nem kevesebbre ébreszt rá minket, mint hogy bármelyik tetszőleges embertársunk számára a világ minden milliméterének teljesen más a jelentése és fontossága, mint számunkra, és ez a perspektíva egy ugyanolyan eleven, szusszanásnyit sem szünetelő, érzékelések színekavalkádjából és aktivitások folytonosságából gyúrt „én” sajátja, mint amilyenek mi magunk vagyunk. A legtöbb ilyen univerzumban mi nem is létezőnk, vagy helyettesíthető háttérzaj vagyunk csupán, ez mégsem csökkenti létjogosultságukat számunkra.

Míg egy magas attribúciós komplexitással jellemezhető vagy mélyen empatikus személy a másik pontosabb megértése révén bontogathatja a köztünk levő falakat, a sonder teljesen más utat látszik bejárni: nem foglalkozik azzal, ki van a fal túloldalán, de végletesen tisztában van vele, hogy van ott valaki. Kérdés, hogy ez nagyobb empátiát eredményez, és egy olyan bolygó vízióját, amely csak úgy roskadozik a felfoghatatlanul sok ember értékességének „súlya” alatt, akikkel minden találkozás ünnep kellene, hogy legyen, vagy a jelenség másik aspektusa, a mások életében betöltött súlytalanságunk tudata lök identitásválságba és apátiába. Középutas megoldásként esetleg néha felszabadultan elrejtőzhetünk az MVP-pajzs mögött.

IRODALOM

1. Chambers, J. R. (2008). Explaining false uniqueness: Why we are both better and worse than others. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(2), 878–894.
2. Douglas Adams. *Galaxis útikalauz stopposoknak*. Gabo Könyvkiadó.
3. Fast, L. A., Reimer, H. M., & Funder, D. C. (2008). The social behavior and reputation of the attributionally complex. *Journal of Research in Personality*, 42(1), 208–222.
4. Hein, Z., & Singer, T. (2010). Neuroscience meets Social Psychology: An Integrative Approach to Human Empathy and Prosocial Behavior. In: Mikulinzer, M., & Shaver, P. R. (Eds) *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature*. (pp. 109-125). Washington, DC: American Psychological Association.
5. Jhangiani, R., & Tarry, H. (2022). *Principles of social psychology* (1st international H5P edition). BCcampus.
6. Koenig, J. (2021). *The dictionary of obscure sorrows*. First Simon & Schuster hardcover edition. Simon & Schuster.
7. McAdams, D. P. (2013). The psychological self as actor, agent, and author. *Perspectives on Psychological Science*, 8(3), 272–295.
8. Pronin, E. (2008). How we see ourselves and how we see others. *Science*, 320(5880), 1177–1180.
9. Stangor, C. and Walinga, J. (2014). *Introduction to Psychology – 1st Canadian Edition*. Victoria, B.C.: BCcampus.

A POLITIKAI VÉLEMÉNY KELETKEZÉSÉRŐL

BURGHARDT Marianna

Amikor a választói akaratot említik, mindig valamilyen felettes erőként utalnak rá: az emberek, a társadalom egészének politikai gondolatvilágát igyekeznek megragadni. A közakarat ugyanis mozgékony, gyorsan változó, és eltérő minőségű jóslatokban mérhető mindaddig, amíg a legnyilvánvalóbb módon meg nem mutatkozik: a szavazás alkalmával. De hogyan keletkezik a választói akarat? Milyen tényezők befolyásolják a döntést? Mit vár a választó a politikustól? Mitől függ a képviselő fogalmának súlya és jellege? Számos érdekes és fontos kérdés, amelyekre érdemes keresni a választ – nemcsak választások idején.

Politikai pszichológia

A modernkori demokratikus választási rendszerek működésének elengedhetetlen velejárója a választói akarat felmérését célzó eszközök alkalmazása és tökéletesítése. Nincs politikai szereplő, aki ne akarná tudni, hogy mi jár a választó fejében, és hogyan lehet ezt a gondolkodást befolyásolni. A politikai pszichológia, mint önálló kutatási ág elkülönítése H. D. Lasswell nevéhez köthető, akinek 1930-ban megjelent munkája (Pszichopatológia és politika) mérföldkőnek számított a témában. A szerző a politikai viselkedés leírásához és értelmezéséhez többek között olyan alapvető faktorokból indult ki, mint a motiváció, az érzékelés, a csoportdinamika, a konfliktus vagy a szocializáció (Lányi, 2005, 31.). Mindig érdekes felvetés, hogy miben ragadható meg az egyes népek életszínvonala, fejlettsége közötti különbség: a nyilvánvaló földrajzi-történeti okokon kívül milyen más, lélektani tényezők játszanak szerepet abban, hogy egyes országok sikeresebbek, míg mások kevésbé.

A hazai értelmiség mindig is élénk érdeklődést mutatott a téma iránt, bár ezek a megközelítések nem mindig a pszichológia tudomány berkeiben fogantak. A két világháború közötti Magyarországon a Mi a magyar? típusú körkérdések a szellemi életben néplélektani, sorskérdésszerű értelmezést tükröztek: inkább irodalmi, szociográfiai jelleggel próbálták meghatározni

az ország lakóinak kollektív tudatát, mint valamilyen tudományos módszertan mentén. A szocializmus időszakában a tudományos vizsgálódás alapvető gátját maga a rendszer jelentette, ahol demokrácia híján a választói gondolkodás elemzése lényegében okafogyottá vált. A rendszerváltás viszont új lendületet adott a politikai gondolat egészének, amely kedvezett a téma pszichoanalitikus megközelítésének. A megelőző évtizedek kényszerű apátiáját egy megélénkülő közbeszéd követte és a magyar választói magatartás megmutatkozott: először a változást (1990), majd a visszarendeződést választotta (1994), hogy utána ismét elege legyen a szocialista narratívából és egy magát nyugatos-polgáriként meghatározó irányzat mellett döntsön (1998). Azután ismét csalódott, majd megint remélt, és most újfent csalódni látszik. A közvélemény ilyen hintázása jól példázza az ingadozó választói magatartást, a bizonytalanságot, kiútkeresést, a társadalom demokratikus tapasztalatlanságát: a választó tanácstalan a tekintetben, hogy milyen vezetőt kerítsen magának.

A politikai gondolkodás elemzését célzó kutatások során többen igyekeztek meghatározni az összefüggést a közélet hullámmása, egy állam vezetése és lakóinak természete között (Lányi, 2001, 78.). A töprengő, filozofikus megközelítések mellett feltűntek az empirikus vizsgálódások, amelyek a politikai személyiség és a választói magatartás objektív módon megjelölhető összetevőire fókuszáltak: az egyén pszichológiai jellemzőire, személyiségjegyeire, amelyek végső soron meghatározzák azt, ahogyan az őt érő impulzusokat kezeli. A vizsgálódások olyan jellegzetességeket tártak fel, mint hogy az erős személyiségű, magas önértékelésű emberek kevésbé befolyásolhatóak, sokkal inkább következetesek, de hajlamosak az elszigetelődésre, mert nem hajolnak meg az aktuális uralkodó nézet előtt. Ezzel szemben az alacsony önértékelésű ember hamarabb behódol egy domináns áramlatnak és elfogadja a felkínált feltételeket, mert ez jár számára a legkevesebb erőfeszítéssel (Lányi, 2001, 83.). Az ilyen és ehhez hasonló jellegzetességek ismerete lehetővé teszi a választói magatartás feltérképezését, amely segítségével érdemi következtetések vonhatók le a választás várható eredményét illetően.

A választó

A választói döntés általában nem egy hirtelen elhatározás következménye, hanem egy hosszabb-rövidebb érlelődés eredménye, amely részben tudatos, részben tudat alatt beépült tapasztalatok és érzések együttes hatására jön

létre. A háttérben meghúzódó tényezők egyéni, szociokulturális és politikai dimenziókra vezethetők vissza, amelyek eltérő összetételben, de jelen vannak minden leadott szavazatban.

A legelső hatások a politikával kapcsolatos véleményformálás terén a családban érik az embert. Többnyire két alapvető irány szerint gondolkodik a témával kapcsolatban egy fiatal: magáévá teszi a szülei álláspontját, vagy teljesen szembefordul vele. A kamaszok számára a környezet reakciója a döntő a politikai véleményformálásban: álláspontjukat annak megfelelően alakítják ki, hogy ismerőseik milyen véleményt jutalmaznak, illetve büntetnek (Szabó, 2025, 65.). Ez a szemlélet felnőtt korban is meghatározó, de a környezet értékítéletén túl számos más tényező is befolyásolja a politikai állásfoglalást.

Az egyik meghatározó körülmény a jövedelem mértéke. A kutatások igazolják, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők rendszerint nagyobb érdeklődést tanúsítanak a politika iránt, többnyire a konzervatív oldalt támogatják, amely alacsonyabb adókat ígér, ezzel szemben a szerényebb jövedelműek nagyobb arányban passzívak, illetve inkább preferálják a széleskörű jóléti juttatásokat ígérő baloldalt (Kulachai, 2023, 2.). Tendencia mutatkozik az iskolázottság tekintetében is. A magasan képzettek rendszerint jobban érdeklődnek a közélet iránt, míg a képzetlenek nagyobb arányban vélekednek úgy, hogy a politika nem befolyásolja érdemben az életüket. Eltérés mutatkozik a nemek terén is. A nők, erősebb empátikus képességeik miatt nagyobb arányban támogatják a progresszív, szociálisan érzékeny politikai pártokat, míg a férfiak hajlamosak inkább a stabilitást, gazdasági prosperitást ígérő konzervatív irányvonallal azonosulni. Az életkor szintén meghatározhat igazodási pontokat. A klímaváltozás miatti aggodalmak jobban nyugtalanítják a fiatalabb korosztályokat, míg az idősek számára az egészségügyi szolgáltatásokhoz való széles körű hozzáférés áll a fókuszban. A társadalmi kisebbséghez való tartozás a diszkrimináció ellenes, egyenlő bánásmód fontosságát hangsúlyozó irányvonal felé tolja a választót.

Ezek az tendenciák beszédesek, de nem hoznak létre szilárd és skatulyaszerű kategóriákat: ha így volna, a választás kimenetelét nem övezné annyi izgalom. Léteznek konzervatív elköteleződésű kisebbséghez tartozó választók, és olyanok, akik társadalmi és gazdasági státuszuk dacára elvi megfontolásból nem tudnak azonosulni olyan párttal, amely

egyébként névleg az ő érdekeiket képviseli. Érdekes példa erre a legutóbbi amerikai elnökválasztás, ahol a hagyományosan demokrata bázisnak tartott bevándorló háttérű szavazók minden korábbinál nagyobb arányban támogatták a republikánus jelöltet (Gerbaud, 2024.).

A véleményalkotásban nagy szerepe van a választó identitásának, pontosabban annak, hogy mely identitásképző elem számára a legfontosabb, amelyre értékítéletét végül alapozni fogja. Amikor egy kísérletben afroamerikai nőket kérdeztek arról, hogy mi a véleményük O.J. Simpson bűnösségéről, nevezetesen, hogy megölte-e a különben fehér feleségét, a vélemények megoszlottak attól függően, hogy a megkérdezettek számára női, vagy afroamerikai mivoltuk volt inkább meghatározó: előbbieket úgy vélték Simpson bűnös, míg utóbbiak inkább azon a véleményen voltak, hogy az egykori sportoló ártatlan (Westen, 103.)

A személyiségjegyek beszédes előjelként működhetnek a politikai véleményformálás irányát illetően. A nyitott szellemű ember, aki nem köti magát zárt ideológiai alapvetésekhez nagyobb valószínűséggel támogatja az elfogadó, kísérletező, újszerűséget és sokféleséget hirdető irányvonalat. Ezzel szemben a tradicionalista, tudatosan járt-utat kedvelő, a múltban már bizonyított értékek híve a status quo fenntartása mellett van. Az extrovertált és introvertált beállítottsággal kódolva kaphatunk attitűdöket, amelyek ha nem is meghatározzák, mindenesetre irányba állítják gondolkodásunkat. Az érzelmi intelligencia vagy éppen az empátia mértéke nagyban meghatározhatja a társadalmi szolidaritás mértékét és értelmezését is: állandó vita övezi az állam és állampolgár együttműködésének formáit, azt, hogy hol kezdődik és hol végződik az optimálisnak mondható állami beavatkozás az egyén életébe. A választó személyes habitusa nagyban befolyásolja állásfoglalását.

Nem új gondolat, hogy az ember döntéseinek jórészét érzelmi alapon hozza meg, ami nem pusztán vásárlásainkra igaz, de politikai választásainkra is. Az, hogy mit gondolunk a képviselő-jelölről, nagyban függ attól, hogy milyen érzés lesz úrrá rajtunk, amikor látjuk, vagy halljuk az illetőt. Az amerikai szakirodalom „curb appeal” terminológiával írja le azt a jelenséget, amikor az ember első benyomásai révén lényegében véleményt alkot egy politikusról, akinek fellépést megfigyeli. A sokat emlegetett testbeszéd, a gesztusok, kézmozdulatok és arckifejezések jelentősége vetekszik a mondanivalóéval, és a szimpátia keletkezése (vagy

megszűnése) már a korai megfigyelések szintjén eldőlhet, mielőtt még különösebb elemzésnek vetnénk alá a jelölt szavait (Westen, 294-295.).

A választóra jellemző, hogy politikai elköteleződését gyakorta mankóként használja a közéleti kérdésekben való eligazodásra. A gazdasági szavazás esetén, amikor a választó aszerint jutalmazza vagy bünteti a kormányzatot, hogy mennyire érzi prosperálónak az életét anyagi értelemben, mindig árnyalja a választást a választó azon képessége, hogy a gazdasági helyzetet vajon képes-e objektíven, pártszimpátiától elkülönítve értékelni (Galgóczi-Vető, 34.). Az ember hajlamos elnézőbb lenni a politikai és gazdasági hibák tekintetében a favorizált párt esetén, míg szívesen nagyítja fel az antipatikus kormányzat baklövéseit.

A párthovatartozás azt is jelenti, hogy a pártközeli média által elfoglalt álláspontot a választó könnyen magáévá teheti. Érvrendszert merít az olvasottakból, és így megszabadul az önálló értelmezés terhetől. Ez egy kényelmes megoldás, amely egyben identitáshoz is juttatja az embert: „Tartozom valahova, egyet gondolunk, így erőt meríthetek a csordaszellemből. A meggyőződés, amelyben több százezer vagy millió emberrel osztozom, nem alapulhat tévedésen” – gondolja magában a választó, kiegészítve azzal, hogy a vele egyet nem értő „természetesen” téved, és e tévedés-tévedhetetlenség dichotómia nem szűnő akadály lesz a kölcsönös megértésnek. A közösségi szellem diadala a tudatosság felett, gondolhatnánk, de valójában nincs ebben semmi tragikus vagy pozitív: egyszerűen így működik a választó. Kutatások igazolják, hogy a komplex választói személyiség egyébként hajlamos a maga és mások tapasztalatának az összevetésére, és a hasonlóság keresésére, míg az egyszerűbb logika hívei jobban kedvelik, ha az önmaguk és a mások közötti ellentét kiélezésére helyezhetik a hangsúlyt (Lányi, 2001, 83.). Szintén jellemző választói viselkedés, ha valaki azt találja hitelesnek, amivel érzelmileg azonosulni tud, és amikor az érveket-ellenérveket mérlegeli, szívesen részesíti előnyben azokat, amelyekkel már meglévő meggyőződése alapján egyetért, és mellőzi azokat, amelyek megbolygatják nézetrendszerét (Westen, 100.).

A politikus

A politikus fogalmát övező pejoratív értelmezés, amely vaskos történelmi-szociokulturális gyökerekkel tartja magát a közgondolkodásban, nem könnyíti meg a tisztességes szándékú közéleti emberek számára, hogy jól tegyenek az emberekkel. A képviseleti rendszer lényege, hogy a társadalom

felhatalmazást ad az arra leginkább alkalmasnak vélt személy vagy párt számára, hogy érvényt szerezzen a közérdeknek. A politikus tehát elvileg egy megbízott, nem pedig egy korrupt élősködő, aki kártékony ballasztként ott dőzsöl a nép nyakán.

A politikai képviselőt két alapvető elv mentén valósulhat meg. A szabad mandátum lényege, hogy a képviselőtől többet vár a választó, a sajátjánál jobb képességeket feltételez róla, és arra ad felhatalmazást, hogy a képviselő akár a választó akarata ellenében is végrehajtsa azt, ami a közjó érdekében szükséges. Ezzel szemben az affinitáshatás érvényesülésével olyan képviselőt emelhetnek fel, aki valamilyen szempontból azonosságot mutat a választóval, például korosztály, nem vagy etnikai háttér tekintetében (Novák, 184.).

Amikor közszereplők a nyilvánosság elé állnak és véleményt fogalmaznak meg, mérlegre kerülnek. Ezen a mérlegen eltérő súllyal esnek latba olyan tényezők, mint például modor, megjelenés, családi háttér, vélt vagy ismert anyagi helyzet. A „Big Five” azon tényezők szűk csoportját jelenti, amelyeket a választók a kutatások szerint leginkább értékelnek egy képviselőben: extravertió, barátságosság, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás, és nyitottság (Novák, 187.). Ezek közül is kiemelkedik a lelkiismeret kérdése, amely becsületességét implikál, habár ezek olyan kvalitások, amelyek nem annyira a választási kampány során, mint inkább a képviselői ciklus idején tárulnak fel.

Azt gondolnánk, hogy a politikus fő vonzereje abban rejlik, hogy törekvéseit meggyőzően és hitelesen képes a közvélemény elé tárni. Az üzenet erejét azonban erősen árnyalni képes a vizuális élmény, amely a televíziózás megjelenése óta jelentősen befolyásolja a választói gondolkodást. Eklatáns példa e hatásra a Nixon-Kennedy elnökjelölti vita, amelyet a rádió és a televízió is közvetített. Kevéssé meglepő módon, a jó kiállítású Kennedy nagyobb sikert aratott a tv-nézők körében, mint a hervasztóbb küllemű, betegség után lábadozó Nixon, ugyanakkor a rádióhallgatók inkább a republikánus jelölt teljesítményét ítélték jobbnak (Galgóczi-Vető, 36.). Kennedy rátermettségét nem befolyásolta a megjelenése, ahogyan Nixonét sem, ám a politikában nem az számít, hogy ki mennyire rátermett, hanem az, hogy milyennek látják őt az emberek.

A nonverbális kommunikáció jelentőségét ma már kevesen vonják kétségbe. Az említett tv-vitában Kennedy összeszedettséget mutatott, sokat

mosolygott és gyakran nézett a kamerába, míg Nixon látványosan izzadt, és többnyire papírjait vagy ellenfelét nézte. Kennedy értette a televízió lényegét, Nixon pedig kevésbé: az emberek joggal érezhették szimpatikusabbnak a demokrata jelöltet, aki álláspontját úgy fejtette ki, mintha a nézőhöz szólna.

Érdekesség, hogy az 1992-es amerikai elnökválasztási kampányban Bill Clintonra jellemző volt, hogy amikor közönség előtt beszélt és kérdést kapott, néhány lépést tett a kérdező felé. A közeledés a választó irányába ellentétben állt ellenfele, George H. Bush gyakorlatával, aki távolságtartóbbnak bizonyult, és inkább megmaradt a pulpitusnál: ezzel az apró, nem túl jelentősnek tűnő különbséggel Clinton előnyre tett szert.

A megkapó és népszerű politikai kommunikáció hasznos kellékei a metaforák, hasonlatok, szólás-mondások (Westen, 147.). Az ily módon előhívott párhuzamokkal élénkíteni lehet a közönséget, amely az üzenet befogadására fogékonyabbá válik. Egy frappáns hasonlat olyasmi, amit az ember könnyen előhív az emlékeiből és könnyen tovább ad. A közélet iránt érdeklődők pedig szeretik, ha tájékozottságot mutathatnak, és ha politikusaik ellátják őket rövid, tömör, meggyőző érvekkel.

A sikeres kampány alapeleme a keretezés, egy sztori elmesélése, amiben vannak jók és rosszak. A jók, akik tudják mit kell csinálni és a rosszak, akik mindent csak elrontanak. A kampányszakértők tudják, hogy a választás tétjét illetően a választót a megfelelő üzenetekkel a lehető legszűkebb mozgástérbe kell szorítani: romlás vagy felemelkedés, sötétség vagy fény, rosszak vagy jók. Ebből a nézőpontból már nemigen marad választás, ha az ember morális elvárásokkal áll önmagával szemben. Mielőtt túlságosan visszataszítónak éreznénk e megközelítést, ne feledjük el, hogy a történelmi példák azt mutatják, a jó kampányból nem lehet kihagyni a negatív hangot, a „rosszak” megnevezését. Ezt ugyanis a közönség egyszerűen igényli. John Kerry demokrata elnökjelölt 2004-es kampánya egyoldalúan a gazdasági célkitűzésekre fókuszált, és a Bush-kormányzat hibáira, a nyilvánvaló és számonkérhető baklövésekre nem fektettek hangsúlyt, mert méltóságon alulinak érezték az efféle offenzív narratívát. Ez a „nagyvonalú” hozzáállás végül jelentősen hozzájárult Kerry kudarcához, és az ifjabb Bush második választási győzelméhez.

A választóknak tehát történet kell, amelyben valaki elviszi a balhét. De megmentő is kell, aki helyrehozza ami félrement. E két fél együttesen alkot

egy egészet a választói gondolatvilágban. Ez az elméleti dualizmus, a pozitív és a negatív érzések együttesen működnek mindannyiukban, ezért csak olyan üzenetre lesz széles körben fogadókészség, amely passzol ehhez az értelmezési kerethez. Fontos hangsúlyozni, hogy a negatív kampány nem azt jelenti, amivel a közvélekedés általában azonosítja, vagyis hogy inkorrekt, félrevezető és etikátlan eszközökkel törekszik valaki az ellenfél bemocskolására, hanem egyszerűen a másikkal szembeni kritikus hozzáállás felélénkítését célozza, mert az számára politikailag jövedelmező. „Success (in politics) has less to do with brains than guts...” (“a politikai siker a bátorságon, mintsem a gondolkodáson múlik”) – hangzik a kampányszakértői vélemény (Westen, 145.). Más kérdés, hogy az adott közegben mennyire létezik közmegegyezés az etikai alapelvekről, amelyek mentén egy választási küzdelem megvívható.

IRODALOM

1. Gerbaud, G. - Harrison, C. - Robertson, K.: How latinos voted in tge 2024 U.S. Presidential Election, 2024.
2. Dynamic Persuasion: Decay and Accumulation of Partisan Media Persuasion, 2025.
3. Galgóczi Eszter – Vető Balázs: Választói magatartás elméletek: A szavazói viselkedés kiismerésének alapjai. In. Pólusok. 2022. III/1. sz. 25-49.
4. Kulachai, Waiphot: Factors Influencing Voting Decision: A Comprehensive Literature Review, 2025.
5. Lányi Gusztáv: Politikai pszichológia. Politikai magatartásvizsgálatok. A politikai pszichológia szemléleti sajátosságairól. Vitakötet. Jószöveg Műhely, 2005.
6. Lányi Gusztáv: Rendszerváltozás és politikai pszichológia. Politikai pszichológiai tanulmányok. Rejtjel politológiai könyvek 7. Rejtjel Kiadó, 2001.
7. Novák Anna: Választói elképzelések az ideális képviselőről. Századvég, 2024/1. 181-200.
8. Szabó Andrea: Mintakövetés és/vagy önálló vélemény? A politikai érdeklődés tendenciái. Gondolat Kiadó, 2025.
9. Westen, Drew: The Political Brain. The role of emotion in deciding the fate of the nation. Public Affairs, New York, 2007.

A DEMOKRÁCIA MEGÚJÍTÁSA

DEZSE Tivadar, Ph.D.

Felmérések szerint a demokrácia olyan, mint a világbéke: vágyunk rá, de nem hiszünk benne. A demokrácia megítélése világviszonylatban igen kedvező, mégis gyakran hallani, hogy válságban van, kifáradt, nem működik elég jól és hatékonyan.

“Az angol nép szabadnak hiszi magát, de nagyon téved; csak a parlamenti választások idején szabad, s ezek befejeztével ismét szolgaságban él.”

(Rousseau: A társadalmi szerződés)

A szabadság és a demokrácia egymással kölcsönhatásban lévő fogalmak - ahogyan a demokrácia és a választások fogalma is. Olyannyira, hogy a demokrácia és a választás fogalmakat szinte egymás szinonimájaként használjuk. Mélyen hisszük, hogy nem létezhet demokrácia szabad választások nélkül. Ha a demokrácia intézményeiben, működtetőiben nem is hiszünk, a választásokért lelkesedik minden demokrata. Pedig valójában a választás nem elválaszthatatlan alkotóeleme a demokráciának, csupán egy módszer a működtetéséhez - egy idejétmúlt módszer, ami nagyrészt oka is a demokrácia válságának.

A válság tünetei

A szakirodalom szerint a politikai rendszereknek *hatékonyságot és legitimitást* kell teremteniük: akkor hatékony egy rendszer, ha gyorsan képes jó döntéseket hozni, és akkor legitim, ha ezeket a lakosság akceptálja, elfogadja, magáénak érzi. A hatékonyság és a legitimitás kényes egyensúlya minősíthet egy rendszert önkényuralomnak, oligarchiának, diktatúrának, vagy anarchiának. A valódi demokráciák a kettő egyensúlyára törekednek. Mára mindkét kritérium krízisben van.

A hatékonyság krízisének tünetei közül a legszembevetőbb a tehetetlenség. Ide sorolhatóak az arányos választási rendszerű országok elhúzódó koalíciós kormányalakításai, a kormányon lévők félelme a választói “bosszútól” hogy leválthatják őket, és ami így a nagyívű

társadalmi reformok elodázásához vezet; a kormányzati döntéshozatal lassúsága, és a szociális média által kikényszerített folyamatos választási hangulat.

A legitimitás krízisének főbb tünetei évtizedes viszonylatban: a választási részvétel csökkenése, a politikai pártok kiüresedése, és a választói magatartás kiszámíthatatlansága. A biztos szavazók számának csökkenése jól megfigyelhető trend lett szinte minden nyugat-európai országban és az USA-ban is. A pártok tagjainak száma sok országban megfeleződött. Ettől nem független, hogy egyre többen vannak a bizonytalan, párt nélküli szavazók, akik sok helyen lényegében eldöntik a választásokat: a politikusoknak őket kell ígéreteikkel meggyőzniük.

A demokrácia válságának tünetei között meg kell említeni a demokratikus nyilvánosság jelenkori drasztikus átalakulását. A demokratikus nyilvánosság az a tér, amely a tömegek ("nép", választópolgár) és a hatalom gyakorlói (kormány, parlament) között helyezkedik el és egyszerre tölthet be információs és hatalomellenőrző szerepet. Az újkori demokráciák történetében jellemzően a sajtó töltötte be ezt a szerepet: a XIX. század közepétől a nyomtatott újság, napjainkban leginkább az ún. közösségi média. A kereskedelmi média térnyerésével - mert ne legyenek illúzióink: a Facebook, Twitter, és Tiktok ma ugyanolyan kereskedelmi média, mint a Fox vagy a TV2 - a közéleti viták színvonala mélypontra süllyedt, állandó választási hangulat alakult ki, a politika pedig közéleti szappanoperává vált.

A fenti okok együttesen a demokrácia kifáradási szindrómájaként ismertek a szakirodalomban, ami teret nyit a politikai kalandoroknak: a *technokratáknak és a populistáknak*.

A technokraták a hatékonyság krízisére kínálnak megoldást azzal, hogy ideológiákon felülemelkedve magasan képzett szakértőkkel kormányoznak, strukturális és gyakran népszerűtlen reformokat hajtanak végre - válságokban láthattunk ilyen kormányzást sok országban, köztük hazánkban is.

A populisták a legitimitás krízisére reagálnak azzal, hogy önmagukat "a nép egyszerű fiaként" állítják be, a hatalmon lévőket pedig a néptől elidegenedett zártkörű elit tagjaiként. A populisták politikai vállalkozók, akik a hatalomhoz jutást további hatalomkoncentrációra, ellenfelei

elhallgattatására használják, és a demokráciát a többség diktatúrájaként értelmezik.

Belátható, hogy a technokraták a többségre, a populisták a kisebbségekre, a kereskedelmi - benne a közösségi - média pedig a nyilvánosságra nézve jelent kihívást. Szabad és demokratikus nyilvánosság nélkül a demokrácia legfontosabbnak tekintett eleme: a választások szabadsága is veszélybe került.

Történeti előzmények

A választás gondolata az újkori alkotmányos demokráciák történetében viszonylag újdonságnak számít: a XVIII. század végén az USA alkotmányozásával és a francia forradalommal jelent meg, és a második világháború után vált a nyugati világban elterjedtté és a Nyugat legfontosabb exportcikkévé. A demokrácia kifáradási szindrómája, valamint a XXI. század elején felbukkant, közvetlen demokráciát követelő mozgalmak (*Occupy, Indignados*) felfedték, hogy a demokrácia válsága nagyrészt annak választott-módszerének: a választásoknak a következménye.

A demokrácia fogalmát az ókori görögöktől örököltük. Azonban a görögök a választás intézményét oligarchikusnak tartották - a sorsolást tartották demokratikusnak. Arisztotelész a vegyes módszer híve volt: szerinte a demokrácia alapja a szabadság, az pedig a vezetők és vezetettek egymást váltó egyensúlyán nyugszik. Az ókori Athénban a legtöbb kormányzati szerv tagjait sorsolták, csak néhány, speciális szakértelmet igénylő tisztséget (pl. a hadvezéret) töltötték be választással. A sorsolt megbízatások jellemzően rövid időre szóltak, és kétszer egymás után nem tölthette be ugyanaz a személy ugyanazt a tisztséget. A sorsolós módszert még a köztársasági Rómában is alkalmazták, majd a császárkorral feledésbe merült több mint ezer évre. Az itáliai városállamok kezdték újra felfedezni az 1200-as években - Bologna, Vicenza, és Pisa után Firenzében és Velencében fejlesztették tovább, és alkalmazták több mint 500 éven keresztül. Velencében a dózsét egy meglehetősen összetett, több lépcsős, a sorsolást és a választást is alkalmazó módszerrel választották ki, Firenzében pedig szinte minden kormányzati tisztséget sorsoltak. A késő középkor-kora újkor politikailag legstabilabb államai tehát az eredeti görög fogalom szerint is demokratikusan működtek, amit a sorsolós módszernek köszönhetnek: az önként jelentkezők közül történő sorsolás egyszerre biztosította a legitimitást és a hatékonyságot.

A felvilágosodás korának legnevesebb gondolkodói, mint Rousseau, Diderot, vagy Montesquieu egyaránt úgy vélekedtek, hogy a választások túlzottan elitista karakterűek és arisztokráciát hoznak létre, a valódi demokráciában a tisztségeket sorsolni kell, mert azok nem kitüntetések, hanem súlyos teher annak, aki betölti azt. Számukra ideálisnak a két módszer vegyes alkalmazása tűnt, ahol a véletlenszerűség és a szakértelem egyaránt fontos szerepet játszik egy tisztség betöltésénél.

Bár a felvilágosodás két legjelentősebb jogfilozófiai műve, a *Törvények szelleméről* (1748) és a *Társadalmi szerződés* (1762) is a sorsolós módszert tartotta a demokrácia alapjának, a 18. század végi alkotmányozási folyamatokban sem Amerikában, sem Franciaországban nem jelent meg ez a gondolat. Mindkét országban a kinyilvánított szándék a demokratikus köztársaság létrehozása volt, ahol minden hatalom a népé, akik azonban választott képviselők útján gyakorolják a hatalmukat. Miért nem a sorsolós módszer mellett döntöttek? Azt gondolhatjuk, hogy ennek praktikus okai voltak: Franciaország és az alapító amerikai államok is nagy területűek voltak, ahol nehéz lett volna a sorsolást kivitelezni, ráadásul pontos népesség-nyilvántartás sem volt a reprezentatív mintavételhez. Azonban az igazság az, hogy az alapító atyák és a francia alkotmányozók is tudatosan döntöttek a választások mellett: szavak szintjén elismerték a nép hatalmát, a gyakorlatban viszont maguknak akarták azt. Jogászok, bankárok, birtokosok, Amerikában ültetvényesek és rabszolgatartók is voltak, akiknek nem volt komoly szándékuk a nincsteleneknek, nőknek, feketéknek, rabszolgáknak valódi hatalmat adni. Helyette így gondolkodtak: ami kell, az a *“természetes arisztokrácia, amely az erényen és a tehetségen alapszik”* (Thomas Jefferson); *“Kiket választhat a nép? Minden olyan állampolgárt, aki hazája megbecsülésére és bizalmára érdemes”* (James Madison); a cél az, hogy *“a többség a bölcsek és kiválóak kisebbségére ruházza át a hatalmát”* (John Adams).

Ezek az “alapító atyák” gondolatai. A “bölcsek és kiválóak kisebbsége”, a “természetes arisztokrácia” - az érdemesek és alattvalók társadalma nagyon messze áll az eredeti, arisztotelészi demokratikus eszmétől. A francia és az amerikai forradalom lerázta az uralkodó igáját, és az örökletes arisztokrácia helyett választott arisztokráciát hozott létre. Az isteni vagy születési előjogok helyébe a választás intézménye lépett, ami sosem volt

demokratikus eszköz. A következő évszázadokban a demokratikus küzdelmek a szavazási jogok kiterjesztéséért folytak, nem pedig az intézményrendszer átalakításáért vagy a valódi demokratikus népképviseletért. A választások között a nép ma is szolgátságban él.

A megoldás: deliberatív demokrácia

A jelenkori demokrácia tehát válságban van, amelynek legfőbb oka a választás intézménye. A politikusok rövidtávú szemléletét, permanens, állandósult megfelelési kényszerét a saját újraválasztási szándékuk fűti - emiatt nem áll érdekükben a választókat valódi polgároknak, öntudatos partnereknek tartani. Az állam polgárainak nincs eszköze a hosszútávú, stratégiai és közjót szolgáló intézkedések kikényszerítésére. Egyetlen lehetőségük, hogy a választásokon a politikusi teljesítményt szavazatukkal értékelik: hatalmában tartják vagy attól megfosztják a kormányzatot.

Az elmúlt két évtizedben azonban az ún. közösségi média megjelenésével és elterjedésével, majd az utóbbi években a mesterséges intelligencia-vezérelt fiktív tartalomgyártással a demokratikus nyilvánosság már nem képes betölteni a tárgyilagos tájékoztatás szerepét, így a valós választói akarat kinyilvánítása a korábbinál is nehezebb és korlátozottabb.

A választási demokrácia tehát megérett a változásra. Arra, hogy sorsolósos, avagy *deliberatív demokráciává* alakítsuk.

Egy deliberatív demokráciában a polgárok nemcsak négyévente szavaznak, hanem aktívan részt vesznek a közösséget érintő problémák megvitatásában és megoldásában, közösségi tanácskozás révén - ennek eredete az ókori görögökig nyúlik vissza. Moderátorokkal, szakértőkkel támogatva, előre meghatározott napirend mentén konkrét problémákat vitatnak meg és racionális, konszenzus alapján hozott megoldási javaslatokkal állnak elő.

A deliberatív demokráciának az 1990-es évektől kezdte komoly szakirodalma és kipróbált gyakorlati megvalósulása van. Amerikában, Angliában, Dániában, Izlandon, Kanadában, Hollandiában, Bulgáriában, Brazíliában, sőt Kínában is tartottak már közösségi gyűléseket, általában települési szintű problémák megoldása céljával - bár Izlandon konkrétan az új alkotmány kidolgozása kapcsán alkalmaztak ilyen eljárást. Közös tapasztalat, hogy a résztvevő polgárok motiváltak, konstruktívan együttműködők, és szinte mindig eredményesek voltak.

A résztvevőket kiválasztani az önkéntesség és a sorsolás módszerének egyes alkalmazásával célszerű: vagy önként jelentkezők közül sorsolni, vagy a kisorsoltak közül várni az önként jelentkezőket. A sorsolás a legitimitást, az önkéntes jelentkezés pedig a hatékonyságot garantálja. A közösségi tanácskozás (parlament, alsóház, képviselőház) feladata ugyanaz, mint a választási demokráciában a törvényhozásé: jogszabályok előkészítése és elfogadása, valamint a végrehajtó hatalom ellenőrzése. A résztvevők mandátuma fix időtartamú és nem ismételhető, és méltányos juttatásra (illetmény és költség térítés) jogosultak. Működésüket alapvető képzésekkel és szakértői apparátussal kell támogatni. Egy ilyen sorsolásalapú képviseleti rendszer egyrészt hatékonyabb, mint a mai választásos, mert nem feszítené az újraválasztási verseny, a kampány, a korrupció, a képviselők valódi célja így ténylegesen a közjó megteremtése; másrészt legitimebb is, mert megvalósítja a politikai egyenlőség ideáját.

“Mari nénit a parlamentbe?” “A politika nehéz és összetett dolog, nem laikusnak való.” Hasonló reakciók sokáig sorolhatók. Pedig a sorsolási módszer nem ördögtől való: az ellene felhozott érvek ugyanazok, mint korábban a munkások, a parasztok, a nők szavazati joga ellen szóltak. Ráadásul sorsolási tagságú testületek ma is működnek: a bírósági esküdtszékek ilyenek - az esküdtek szinte mindig komolyan veszik a feladatukat, tájékozódnak, és felelősen döntenek a bűnösségről. Alaptalan tehát azt gondolni, hogy nem működhetne a sorsolási demokrácia.

A meglévő demokrácia minőségét pedig féltetni felesleges, hiszen bizonyítottan máris nagyon rossz állapotban van. Az illúziókat is érdemes félretenni: ma sem a legjobbak és legkiválóbbak, legfelkészültebbek ülnek a törvényhozásban: alkalmasságukat gyakran a legfelső politikai vezetés dönti el, és aki ma a számvevőszéket vezeti, holnap frakcióvezető lehet vagy a mentőszolgálat élére kerülhet. A választott képviselők sem értenek mindenhez, ma is szakértők, önkéntesek és tanácsadók segítik őket.

Az amerikai és francia forradalmárok az öröklött arisztokrácia helyett a választott arisztokrácia mellett döntöttek, és ezzel feláldozták a legitimitást a hatékonyság oltárán, szándékosan kirekesztve a tömegeket a döntéshozásból, ami alapvetően nem demokratikus! A mai technológiai és társadalmi fejlettségben a választási demokrácia elavult, ideje tehát továbblépni.

IRODALOM

1. Barbara Goodwin: Justice by Lottery (Chicago, 1992)
2. Paul Cartledge: Democracy. A Life. (Oxford, 1996)
3. John Keane: Life and Death of Democracy (London, 2009)
4. Oliver Dowlen-Gil Delannoi: Sortition. Theory and Practice (Exeter, 2010)
5. David Van Reybrouck: A választások ellen (Budapest, 2017)

GYERMEKKEL VAGY ANÉLKÜL?

Gyermekvállalás a 21. században

KÁRPÁTI László

Miközben a politikusok világszerte az elöregedő társadalmakról és az elnéptelenedés veszélyéről beszélnek, a gyermekvállalás kapcsán számos kérdés máig megválaszolatlan maradt, mivel a gyermekvállalási hajlandóságot több tényező is befolyásolhatja. Ezek között éppúgy megtalálható az adott ország gazdasági helyzete, mint a gyermekvállaláshoz fűződő kulturális háttér. Ezen tényezők közül kiemelkedik az adott társadalom aktuális gazdasági és a munkaerőpiaci helyzete, amely alapjaiban határozza meg a fiatalok családalapítási döntéseit.

A 21. században világszerte megfigyelhető a születésszám csökkenése és a gyermekvállalási kedv visszaesése. Magyarországon 2011-ben történelmi mélypontra, 1,23-ra süllyedt a teljes termékenységi arányszám (TTA), és az élve született gyermekek száma történelmünk során először esett [90 ezer alá](#). Az azt követő években ugyan némi emelkedés volt tapasztalható e téren (2016: 1,49; 2021: 1,61), de ezek a számok még mindig elmaradnak az elvárt 2,1-es reprodukciós szinttől. Ráadásul a szülőképes korú nők száma folyamatosan csökken, így [a termékenység javulása](#) is csak mérsékelt hatással van a születésszámra. Nemzetközi összehasonlításban: az EU-ban 2022-re átlagosan 1,46, míg Magyarországon 1,56 volt ez a szám, ezzel pedig hazánk a 6. helyen szerepelt az EU-s listán.

Gazdasági befolyásoló tényezők

Anyagi bizonytalanság idején jellemzően visszaesik a gyermekvállalási kedv, hiszen minél szűkösebbek a (tartós és jól fizető) munkalehetőségek, annál nehezebb megteremteni a családalapításhoz nélkülözhetetlen feltételeket. Egy kutatás kimutatta, hogy Iránban a munkanélküliségi ráta növekedése negatívan hatott a termékenységre, miközben a magas munkanélküliség a pénzületi születésösztönzők hatását is szinte semmissé tette. Magyarországon a rendszerváltást követő gazdasági nehézségek és a nyomában járó létbizonytalanság nagyban hozzájárultak a születésszám

drasztikus csökkenéséhez az 1990-es években. A 2008-as pénzügyi válság és az azt követő recesszió idején Európa-szerte kevesebb gyermek született, mivel a fiatalok elhalasztották a gyerekvállalást a munkahelyek elvesztésétől való félelem miatt. Dél-Európában ez máig érezteti hatását: egy időben [Spanyolországban és Görögországban](#) a fiataloknak több, mint a fele munkanélküli volt, amihez párosult a bizonytalan „gig economy”, azaz az úgynevezett hakni gazdaság elterjedése is. Ez a fajta bizonytalanság pedig éppen a gyermekvállalás ellen dolgozik.

Hasonló a helyzet az olyan Kelet-Ázsiai országokban, mint Japán vagy Dél-Korea, ahol a fiatal generációk különösen erős munkaerőpiaci nyomással szembesülnek. A 1997-es ázsiai pénzügyi válság után ezekben az országokban megnőtt az atipikus állások aránya, és a fiatal munkavállalók gyakran csak határozott idejű vagy részmunkaidős állásokhoz jutottak. Dél-Koreában emellett a munkaerőpiaci egyenlőtlenségek is szerepet játszanak, mivel a nők jelentős része sokszor csak alacsonyabb bérű, „nem rendszeres” állásokhoz jut. Különösen igaz ez akkor, ha a gyermeknevelés miatt időszakosan kimaradnak a munkából. A megélhetési költségek folyamatos növekedése szintén jelentős visszatartó erő tud lenni, mivel a nagyobb lakás mellett a gyermek minőségi oktatása is igen költséges tud lenni. Ez pedig sok párt eltántorít attól, hogy bármikor is gyermeket vállaljon. A fentiek miatt ezek a fiatalok gyakran a karrierépítést helyezik inkább előtérbe és kitolják a családalapítást, vagy teljes lemondanak arról.

Lakhatási nehézségek, mentális jólét

Hasonlóan jelentős tényezőnek tekinthető a lakhatás biztonsága és megfizethetősége. Magyarországon és Európa-szerte az utóbbi évtizedben drasztikusan emelkedtek az ingatlanárak és albérleti díjak, különösen a nagyvárosokban. Emiatt sok fiatal pár jelentős hitellel vagy családi segítséggel képes csak saját lakáshoz jutni, míg ezek nélkül jobbra lehetetlen vállalkozás a lakásvásárlás. Ilyenkor marad a többgenerációs együttélés, amely akár éveken-évtizedeken keresztül is elhúzódhat, és amelyet a közbeszédben gyakran csak „[mamahotelként](#)” ismernek, és rendszerint az önálló életre képtelen egyénnel hoznak összefüggésbe. A magyar állam a fenti helyzet megoldását elősegítendő többfajta állami támogatást léptetett életbe, köztük a CSOK-ot, a támogatott lakáshitelt, vagy éppen a munkáshitelt, de paradox módon az ilyen programok inkább

tovább hajtották felfelé az ingatlanárakat, miközben csak részben sikerült ellensúlyozniuk a kedvezőtlen hatásokat.

Nemzetközi szinten is hasonló tendenciákat tapasztalhatunk: a nagyvárosi lakáspiaci válság Európa-szerte érezteti hatását. Nyugat-Európa olyan városaiban, mint London, Párizs vagy München, a fiatalok gyakran a harmincas éveikig albérletekben vagy szülői házban élnek, mert az önálló lakás bérlete vagy vétele egyedül szinte megfizethetetlen. Dél- és Kelet-Európában különösen magas a szülőkkel együtt élő fiatalok aránya: Horvátországban a 25–29 évesek 80%-a, Görögországban 78%-a, Spanyolországban pedig 77%-a marad - a legtöbbször a fenti kényszerből eredően - [szüleivel egy háztartásban](#). Így nem meglepő, hogy ezekben az országokban jellemzően csak 30 éves kor körül vagy ez után válnak anyagilakhatási szempontból is alkalmassá a fiatalok a családalapításra.

Jelenleg Szingapúrban és Hongkongban a világon a legmagasabbak az ingatlanárak, és Dél-Koreában is a sokszorosára nőtt a lakások ára az elmúlt években. A magas lakhatási költségek miatt sok fiatal nem lát perspektívát a saját otthon megteremtésére, vagy ha igen, akkor inkább kettő helyett egy gyermeket vállalnak, hogy kisebb lakásban is elférjenek. [Egy tanulmány rámutatott](#), hogy a megfizethető lakhatás hiánya és a növekvő vagyoni egyenlőtlenségek miatt a családok rendszerint halogatják a gyermekvállalást, amihez társul a jó minőségű oktatási lehetőségek keresése is. Sajnos jellemző, hogy az ilyen elvárásoknak megfelelő környékeken még drágábbak a lakások, így a beköltözés és tartós ottlét csak komoly áldozatok árán lehetne megvalósítható. Noha a biztos lakhatás és az anyagi biztonság megteremtése a gyermekvállalás két legfontosabb pillére, ezek önmagukban még közel sem elegendőek, ha a szülők egészsége nem megfelelő a gyermekvállaláshoz.

A modern és felgyorsult életmód jelentősen megemelkedett mentális terheléssel jár, amely részeként a tartósan negatív stressz rendszerint kiégéshez (burnouthoz) vagy más pszichoszomatikus betegségek kialakulásához vezethet. Sokan érzik úgy a 20-as, 30-as éveikben, hogy már a munkájuk és mindennapi megélhetésük olyan feszültségekkel jár, hogy nem bírnák a gyerekneveléssel járó további kihívásokat. Napjainkban egyre többet hallani a „kiégett” fiatalokról, akik a folyamatos létbizonytalanság, az iskolai teljesítménykényszer és az információs túlterhelés miatt nagyon hamar kifáradnak, kiégnek. Ezen a téren komoly [generációs különbségek](#)

mutatkoznak, különösképpen a megküzdési stratégiák terén. Az anyagi gondok vagy a karrierépítés miatti szorongás, a folyamatos munkahelyi teljesítménykényszer megélése legtöbbször pszichésen meríti ki a fiatalokat, akik emiatt is sokszor inkább halogatják a gyermekvállalást.

Ez a probléma Kelet-Ázsiában különösen súlyos méreteket öltött az elmúlt évtizedekben. Japánban általánosan ismert jelenség a hosszú (nem ritkán napi 10-12 órás) munkaidő miatti tartós kimerültség eredményeképpen fellépő hirtelen halál, a [karósi](#). Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a dolgozóknak a munka után „erősen ajánlott” részt venniük a kollégákkal közös italozáson, miközben a szükséges pihenés így még jobban háttérbe szorul, nem ér minket nagy meglepetés, hogy sok fiatal munkavállaló rövid időn belül kiég. Az ilyen esetekben gyakori megoldás a munkahelyen történő váratlan elalvás, ami a felkelő nap országában teljesen elfogadott jelenségnek számít. Ami ettől sokkal riasztóbb, az az öngyilkosságnak, mint a fenti problémával való „természetes megküzdési módnak” az egyre szélesebb elterjedése (lásd az [Aokigahara erdőt](#)). Nem csoda, ha [a szigetország lakossága](#) évről-évre csökken, miközben egyre kevesebb gyermek lát ott is napvilágot.

Japán példájából tanulva, Dél-Koreában törvényben csökkentették a megengedett maximális [munkaórák számát](#) heti 68-ról 52-re, azonban még így is gyakoriak a késő estig tartó munkanapok. A hosszú munkával és erős versenyhelyeztetel járó „kiégéskultúra” ugyanakkor nem összeegyeztethető a nyugodt és minőségi családi élettel, mint ahogyan azt egy korábbi [elemzés](#) is kiemelte. A mentális teherhez hozzájárulnak a társadalom által a „jó szülőkkel” szemben támasztott elvárások is. A közvélekedés szerint ez a feladat teljes embert kíván, miközben a szülők saját szükségleteit teljesen ignorálja vagy marginalizálja a gyermekéhez képest. Akik ezt az elvárást maradéktalanul képesek (túl)teljesíteni, [helikopterszülőkké](#) válnak. Dél-Koreában egy felmérés szerint a fiatalok körében elterjedőben van a jövővel kapcsolatos pesszimizmus és reményvesztettség, emiatt pedig sokan úgy érzik, hogy nem tudják biztosítani a kívánt életminőséget maguknak és leendő gyermekeiknek. Ez pedig hozzájárul a házasság- és gyermekvállalás elutasításához. Hasonló problémákat tapasztalhatunk, ha nem a lelki, hanem a biológiai tényezőket vizsgáljuk.

Kitolódó életkor, kései gyerekvállalás

A gyermekvállalási életkor kitolódása és az azzal együtt járó lehetséges betegségek előfordulási gyakorisága szintén befolyásolja a 21. századi termékenységi trendeket. Magyarországon, akárcsak Európa nagy részén, az elmúlt évtizedekben jelentősen nőtt az első gyereküket világra hozó nők életkora. A rendszerváltás óta az első gyermek születésének átlagos ideje mintegy 5-6 évvel tolódott ki. Amíg 1990-ben a magyar nők több mint 80%-a 30 éves korára már szülő volt, ma a 30 év körüli nőknek csak harmada-negyede vállalt addigra gyermeket. Ez megegyezik az európai trendekkel, miközben Kelet-Ázsiában még magasabb a gyermekvállalási kor: Dél-Koreában például ez a szám 32 év körül mozog. Ugyanakkor a gyermekvállalás kapcsán a biológiai kötöttségek továbbra is adóttak: a nők termékenysége a 30-as évek közepétől meredeken csökken, így a teherbeesés esélyei folyamatosan romlanak. Következésképp a kitolódó családalapítás miatt sok párnak kevesebb gyermeke születik, mint amennyit eredetileg tervezett, vagy élete végéig nem lesz saját gyermeke, tekintettel a túl késői próbálkozásra. Erre jó példa [Szingapúr](#), ahol a 20 és 24 év közötti nők termékenységi rátája napjainkra drasztikusan visszaesett, miközben a „kieső” gyermekszámot nem kompenzálta a 30-as éveikben szülő nők arányának emelkedése. Sokszor ugyanis ezek a gyermekek nem később születnek meg, hanem egyáltalán nem születnek meg.

A késői első szülés kockázata, hogy orvosi okok vagy váratlan életkörülmények (pl. válás, meddőségi problémák) miatt végül elmaradhat a kívánt gyermekáldás. Sok nő szembesül azzal, hogy amikor 30-as éveik végén gyermeket szeretne, nehezebben esik teherbe. A meddőségi kezelések és az asszisztált reprodukció (pl. lombikprogram) technológiai fejlődése némi segítséget nyújthat, de így sem tekinthető csodaszernek. Gyakori tévhit, hogy a jó egészség és az IVF (In Vitro Fertilisation, mesterséges megtermékenyítés) eljárások korlátlanul kitolhatják a gyermekvállalás időpontját, pedig a valóságban az idő előrehaladtával a lombikprogramok sikeressége is csökken, és az anya egészségére is kockázatot jelenthet a késői terhesség. Szingapúrban a kormány a lombikkezelések költségeinek akár 75%-át is finanszírozza, Japánban pedig a világon az egyik legmagasabb az IVF útján született babák aránya. Mindez azonban csak korlátozottan tudja ellensúlyozni a késői gyermekvállalás következményeit.

Emellett egyéb [egészségügyi tényezők](#) is közrejátszhatnak a folyamat sikertelenségében, mint például az egyes fejlett országokban terjedő endometriózis, a PCOS (policisztás ovárium szindróma), valamint a férfiak spermiumszámának (és minőségének) a csökkenése.

Átalakuló társadalmi trendek

Magyarországon soha nem volt olyan magas a gyermektelen nők aránya, mint az elmúlt években. A mostani 35 és 39 éves kor közötti nők majdnem egynegyedének nincsen saját gyermeke. Ennek jelentős része nem tudatos döntés, hanem a korábban bemutatott körülmények következménye. Miközben az individualizáció globális folyamata jelenleg is zajlik, ezzel párhuzamosan a család fogalma is átalakulóban van. Az egyre inkább atomizálódó társadalmakban mind elfogadottabbá válik, hogy az egyén önmegvalósítása kerül előtérbe, és a hagyományos családmódel csak az egyik lehetséges út a teljes élethez, nem pedig annak a kizárólagos módja. Nálunk hagyományosan sokáig tartotta magát az a nézet, hogy „az igazi boldogsághoz előbb-utóbb gyerek kell”, és ezt [a közvélemény](#) még ma is sokszor így gondolja. Ugyanakkor a fiatalabb generációk körében folyamatosan nő azoknak az aránya, akik számára a gyermekvállalás nem magától értetődő életcél. Az átalakult társadalmi normák miatt ma már egyáltalán nem szokatlan, ha valaki 30 felett is egyedülálló és gyermektelen, míg korábban ezt a fajta életvitelt a közösség gyakran elítélte. A gyermektelenség megítéléshez hasonlóan a házasság intézménye is átalakulóban van: Magyarországon az elmúlt évtizedekben drasztikusan nőtt a házasságon kívül született gyermekek aránya, ami jelzi, hogy a család fogalma új értelmezést nyert. Jó példa erre a bejegyzett élettársi kapcsolat is, amelynek keretein belül sok pár anélküli neveli együtt közös gyermekeiket, hogy hivatalosan összeházasodtak volna.

Eközben Európában általános trendnek számít a szekularizáció és a hagyományos vallási értékek gyengülése, ami gyakran együtt jár az addig megszokott [nemi szerepek változásával](#) is. A nők egyre magasabb arányban tanulnak, vállalkoznak karriert, és a legtöbb európai országban mára társadalmilag elfogadott lett, hogy egy nő nem csak anya, hanem szakember is lehet. Ez a szemléletváltás rendszerint az átmeneti időszakban komoly feszültségekhez vezet, mivel egyszerre várja el a nőktől, hogy legyenek sikeresek a munkában és lássák el hagyományos anyai szerepüket is. Ezt a fajta dinamikus változást azonban a társadalmi struktúrák, mint a

munkahelyi szabályok vagy a családi szerepek sokszor nem tudják megfelelően követni, ami konfliktusforrás lehet a későbbiekben is.

A fentiekhez hasonlóan, Japánban és Dél-Koreában a nők ma már magasan képzettek és dolgozni akarnak, miközben a társadalom sokszor még mindig azt várja tőlük, hogy házasság után adják fel karrierjüket és szenteljék inkább magukat a családnak. Nem véletlen, hogy sok fiatal nő inkább nem megy férjhez, illetve nem vállal gyereket ilyen feltételek mellett, mivel úgy érzi, hogy választania kell szakmai ambíciói és az anyaság között. A társadalmi értékek változásához tartozik az is, hogy a gyermekvállalás ma már ténylegesen választás kérdése, nem pedig egy kötelező életszakasz. A fogamzásgátlás elterjedése, a reprodukciós jogok, mint a terhességmegszakítás lehetősége vagy a nők anyagi függetlensége mind hozzájárultak ahhoz, hogy a párok maguk dönthessék el, mikor és hány gyereket vállalnak.

Hasonlóan a fenti két országhoz, Kínában is egyre nagyobb létszámban találkozni olyan nőkkel, akik már a harmincas éveikben járnak, gazdaságilag sikeresek, diplomások, azonban az életkoruk okán már nem elég alkalmasak a házasságra és gyermekáldásra vágyó férfiak szemében. Ezen egyedülálló nők társadalmi csoportját kínaiul [shengnu-nak](#), angolul leftover womennek (hátramaradt/maradék nők) nevezik. Noha ezek a nők vágnak a családra és az anyaságra, jellemzően nem hajlandók olyan férfikkal beérni, akiket bármilyen téren kevesebbnek látnak, mint önmagukat.

A 21. századra a családtervezés tudatossága jellemző a fejlett országokra, aminek eredményeképpen sokan addig nem akarnak gyereket, amíg nem érzik biztosítottak a megfelelő háttérrel. A tradicionális családmodellek átalakulása, a mozaikcsaládok, az egyedülálló szülők, az azonos nemű párok családalapításának megjelenése mostanra mind hozzájárult ahhoz, hogy a család fogalma egyre kiterjedtebbé és sokszínűbbé vált. Ez a fogalmi és strukturális változás önmagában semmilyen módon nem kellene, hogy befolyásolja a gyermekvállalást, de a bizonytalan vagy átmeneti kapcsolati formák esetén gyakran kevesebb gyermek születik, hiszen az állandóság nyújtotta biztonságérzet alapvető jelentőségű. Megjegyzendő, hogy általában azokban az országokban, ahol sikerült összeegyeztetni a modern értékeket a családbarát szemlélettel (pl. Franciaország, skandináv

országok), gyakran magasabb a születésszám, mivel a nők úgy érezhetik, [nem kell lemondaniuk az önmegvalósításról a család kedvéért.](#)

Családtámogatási intézmények

Az államtól és a munkahelyektől kapott támogatások kiemelt jelentőségűek a gyermekvállalás kapcsán. Ahol kiépült egy valóban családbarát társadalmi környezet (például hosszabb fizetett szülési szabadság az anyáknak, fizetett távollét az apáknak, rugalmas munkaidő, könnyen elérhető és megfizethető bölcsődei-óvodai hálózat, adókedvezmények), ott általában kevésbé esett vissza a termékenység. Franciaország évtizedek óta élen jár a családtámogatásokban azzal, hogy a GDP-je nagyjából 4%-át fordítják családi juttatásokra. Ennek köszönhetően Franciaország hosszú időn keresztül képes volt megőrizni [vezető helyét](#) az európai termékenységi ráta kapcsán, mivel sikerült összeegyeztetnie az anyaságot és a karriert.

Magyarországon a 2010-es évek közepétől jelentősen kibővült a [családpolitikai eszköztár](#), amikor bevezették a családi adókedvezményeket, az otthonteremtési támogatásokat (CSOK), a babaváró hitelt, majd a négygyermekes anyák élethosszig tartó szja-mentességét. Ezek az intézkedések elvitathatatlanul ösztönző erőt jelentettek a családalapításban, amit a termékenységi arány emelkedése is mutat 2011 után. Ugyanakkor a támogatási rendszerek hatékonysága nagyban függ attól, hogy a szülők valóban hozzáférnek-e a szükséges szolgáltatásokhoz. Magyarországon például 3 éves kor alatt a bölcsődei férőhelyek száma korlátozott, így hiába van hosszú ideig (3 évig) folyósított GYES/GYED, sok édesanya kényszerből marad otthon, mert napközben nincs hová vinnie a kicsit, ami hosszútávon a munkaerőpiactól való elszakadáshoz vezet. A skandináv országokban ezzel szemben jól kiépült a napközbeni gyermekellátás, és az apák is nagy arányban kiveszik a részüket a gyerekeknevelésből az apaszabadság révén. Ezáltal ott a nőknek nem kell választaniuk a munka és a család között, ami hozzájárul ahhoz, hogy például Svédországban és Norvégiában is 1,6-1,7 körüli a termékenységi ráta, ami jóval magasabb, mint Dél-Európában.

Japánban csak az ezredforduló után kezdtek komolyabb intézkedéseket hozni (pl. 1 év szülési szabadság, anyagi támogatások), és Dél-Koreában is csak 2006-ban indult az első átfogó program az alacsony születésszám elleni küzdelemre. Utóbbiban a kormány négy egymást követő öt éves terv keretében összesen több mint 270 milliárd dollárt költött a termékenység

növelésére, beleértve a gyermekgondozási infrastruktúra fejlesztését és anyagi ösztönzők egész sorát. Ennek ellenére a TTA folyamatosan tovább csökkent és mára az egyik legalacsonyabb a világon. Elemzők [a kudarc okait](#) a stratégia átgondolatlanságában és a következtelen végrehajtásban látják, míg mások a valódi strukturális (munkahelyi és társadalmi) átalakítás elmaradásában. Jó példa erre a munkahely által elvárt norma és a hivatalosan igénybe vehető apaszabadság közötti kontraszt.

Szingapúr esetében a kiemelkedő állami támogatások és a kiépült családtámogatási rendszer ellenére is a termékenységi mutató [1 alattira](#) esett vissza, ami jól mutatja, hogy bár a strukturális átalakítások kötelező kellékei a folyamatnak, önmagukban közel sem elégségesek. Időt kell hagyni a családalapításra.

Mindezekből jól látható, hogy egy olyan országban, ahol a szülők azt érzik, hogy elég támogatást kapnak (anyagi, szolgáltatási és erkölcsi értelemben egyaránt) és nem vállalnak aránytalan kockázatot a gyermekvállalással, ott nagyobb eséllyel döntenek a gyermek mellett. Feltéve, ha a környezetváltozás nem szól bele a folyamatba.

Klímaszorongás és túlnépesedés

Az utóbbi években a [környezeti válságoktól való félelem](#) és a túlnépesedés miatti aggodalom is előtérbe került a családalapításnál. Egy 2021-es nemzetközi kutatás szerint a Z generáció (1990–2010 között születettek) 40%-a világszerte bizonytalan abban, hogy vállaljon-e gyermeket a klímaválság miatt, miközben a magyar fiataloknak közel egynegyede kifejezetten [fél gyereket vállalni a klímakrízis következtében](#) várható jövő miatt. Egy másik becslés szerint nemzetközi szinten az emberek ~30%-a akár teljesen le is mondana a gyerekvállalásról a környezeti aggodalmak hatására. Környezeti krízis alatt nemcsak a klímaváltozást értjük, hanem olyan egyéb globális problémákat is, mint a növekvő erőforráshiány, a világméretű járványok, a túlfogyasztás, illetve a különböző háborúk. A COVID járvány például már rövid távon sok országban visszavetette a születésszámot, miközben az általános bizonytalanságérzet és az egészségügyi félelmek továbbra is jelen vannak a lakosságban. A túlnépesedéstől való félelem pedig már a 20. század óta velünk van: már akkor is voltak hangok, amelyek szerint a Föld erőforrásai végesek, és ezért felelőtlenség túl sok gyermeket vállalni, noha a „túl sok” fogalma nehezen számszerűsíthető.

Bár ma a fejlett országok népessége éppenséggel csökkenőben van, globális szinten még mindig nő a népesség (elsősorban Afrikában és Dél-Ázsiában). Egyes fiatalok erkölcsi alapon is mérlegelik a gyerekvállalást: nem akarnak egy újabb „fogyasztót” a bolygóra, aki növeli a szénlábnyomot (carbon footprint) és erősíti a klímaváltozást. Ide kapcsolódik a „BirthStrike” mozgalom is, ahol fiatalok nyíltan kijelentik, hogy a klímakatasztrófa miatt nem akarnak gyereket vállalni.

Egy korábban 10 ország lakosságát kérdező vizsgálat eredményei szerint a fiatalok jelentős része rendkívül borúlátó a jövőt illetően: 75%-uk szerint egyenesen „ijesztő” a jövő a klímaváltozás miatt, míg az [amerikai megkérdezettek](#) 52%-a bizonytalan a gyerekvállalásban. A klímadepresszió és a jövővel kapcsolatos félelem tehát kézzelfoghatóan csökkenti a gyermekvállalási kedvet a fejlett világban. Fontos látni, hogy ezt a jelenséget leginkább a mostani fiatal felnőttek érzik a magukénak, miközben a korábban bemutatott környezeti válságokat rendszerint kettős hatás jellemzi: egyrészt konkrét anyagi/életviteli bizonytalanságot teremthetnek (például extrém időjárás és természeti katasztrófák), másrészt egzisztenciális szorongást keltenek, amelyek visszavetik a gyermekvállalási hajlandóságot. Ezzel párhuzamosan megjelent az ún. [antinatalista](#) (születésellenes) vagy „Childfree by choice” szemlélet is, amelynek képviselői tudatosan döntenek a gyermektelenség mellett, sokszor környezeti vagy filozófiai megfontolásokból.

Önkéntesen gyermektelenek

Vannak, akik kulturális vagy személyes meggyőződésből döntenek a gyermektelenség vagy a kevés gyermek mellett. A 21. században kialakult egy „childfree” (tudatosan gyermektelen) életforma, amelynek lényege, hogy az illető nem szeretne gyereket, mert úgy érzi, gyermek nélkül is teljes értékű és boldog életet élhet. Ennek okai rendkívül sokfélék lehetnek: van, aki a karrierjét tartja olyannyira fontosnak, hogy nem akarja azt ilyen módon megszakítani (őket nevezi az angol nyelv [DINK-nek](#), ami a két jövedelem, gyerekek nélkül angol rövidítése); van, aki a szabadságát félti (szeret utazni, spontán élni, és ezt érzi összeegyeztethetetlennek a szülőséggel); van, aki egyszerűen nem érez magában vágyat a szülővé válásra és az azzal járó gyereknevelésre. [Magyarországon](#) a tudatos gyermektelenség ma még némileg tabutéma, és az ezt felvállaló gyermektelen nőket gyakran éri emiatt megbélyegzés. Egy friss hazai

kutatás azonban rávilágított, hogy egyre több magyar nő vállalja fel ezt az életformát, miközben felhívja saját magára is a figyelmet.

Fontos kiemelni, hogy a gyermekvállalás elutasítása mögött nem feltétlenül önzés vagy karrierizmus áll, ahogyan azt sokszor leegyszerűsítve bemutatják. Gyakran inkább arról van szó, hogy az illető más értékeket helyez előtérbe az életében, vagy tisztában van azzal a felelősséggel, ami egy gyermek felnevelésével jár, és mivel nem érzi magát késznek rá, így inkább nem vág bele a folyamatba.

Miközben Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a „childfree” életforma egyre elfogadottabb, számos könyv, cikk, közösségi média tartalom foglalkozik vele, és közösségek is szerveződnek e választás köré, addig Kelet-Ázsiában gyakran stigmatizálják azokat, akik nem vállalnak gyereket. Japánban létezik a „szingli szubkultúra”, ahol fiatalok - elsősorban férfiak - milliói választják ezt az életstílust, és egyáltalán nem keresnek párkapcsolatot (őket nevezik olykor „növényevő férfiaknak” vagy „herbivore boys”-nak a popkultúrában). Ennek hátterében részben az áll, hogy a hagyományos japán házasságban óriási anyagi teher hárul a férfiakra, míg a nők feladata leginkább a háztartás és a gyermeknevelés, amit sok fiatal egyszerűen nem kíván vállalni. Így inkább egyedül maradnak, amiből egyenesen következik a gyermektelenség.

Dél-Koreában is megfigyelhető egy hasonló kulturális jelenség: a „[Szampo generáció](#)”, amiben a fiatalok jellemzően „három dolgot adnak fel”: a randizást és vele együtt a házasságot, a gyerekvállalást, és sokszor még a saját lakás/karrier ambícióját is, mert túl nehéznek találják a versenyt és a társadalmi elvárásoknak való megfelelést. Ezek a fiatalok jellemzően inkább a saját világukat élik, miközben hobbijuknak hódolnak, vagy barátaikkal közös programokat szerveznek egy lehetséges család megteremtése helyett.

A fentiekkel egyidőben a fogyasztói kultúra is alakítja az egyéni prioritásokat. Emiatt sokan inkább anyagi jólétre és élményekre költenek, amelyekről nem szeretnének lemondani egy gyermek kedvéért. Társadalmi szinten ma már elfogadottabb kijelenteni, hogy valaki nem akar gyereket - bár bizonyos országokban, így Magyarországon vagy Olaszországban, még mindig erős a nyomás a fiatalokon a családalapítás irányába. A kulturális ellenérzések között megjelenhet egy negatív példából táplálkozó félelemérzet is: ha azt látjuk, hogy a környezetünkben élő szülők kiégnek,

elszegényednek vagy boldogtalanná válnak a gyerekvállalás után, az könnyen azt a tanulságot okozhatja, hogy ez egy nem ajánlott út. A médiában és a közbeszédben ma már egyre több szó esik a szülőséghez kötődő nehézségekről, mint a szülés utáni depresszió vagy az anyák magányosságérzése, ami egyrészt elősegíti a probléma társadalmi szintű felismerését, másrészt elriaszthatja az amúgy is bizonytalanokat.

Elmondható tehát, hogy egy olyan égető globális kihívásra is, mint a csökkenő gyermekvállalási kedv és az elöregedő társadalmak, nem létezik egyetlen üdvös megoldás. A kihívás komplex mivolta miatt arra kizárólag egy egyszerre több tényezőt megcélzó érdemi válasz adható. Egy olyan válasz, amely egyszerre - egyebek mellett - igyekszik az anyagi biztonságérzet fokozásával, a megszületett gyermekek számára (is) nélkülözhetetlen infrastruktúra megteremtésével, valamint a gyermekvállalás vonzóvá tételével erre ösztönözni mindazokat, akik valóban tudnak és akarnak családot alapítani, miközben nem tekinti „másodrendű állampolgároknak” mindazokat, akik számára ez nem egy vonzó perspektíva.

MODERN KONCENTRÁCIÓS TÁBOR A 21. SZÁZADBAN

MOLNÁR Ákos Gergely

Az elmúlt években számos jelentés látott napvilágot az ujjur kisebbség kínai hatóságok általi súlyos elnyomásáról Xinjiang tartományban. Ezekben az ENSZ, a humanitárius szervezetek – például a Human Rights Watch és az Amnesty International – valamint demokratikus kormányok egyaránt emberiesség elleni bűncselekményekkel vádolják Kínát. A legfőbb vádak közé tartozik az internálótáborokban való tömeges fogva tartás, a kényszermunka, a szisztematikus szexuális erőszak – beleértve a nemi erőszakot és a kényszersterilizációt – valamint egyéb visszaélések, úgymint a kulturális és vallási elnyomás. Az ENSZ emberi jogi főbiztosa 2022-ben kiadott jelentésében megállapította, hogy az ujjurok önkényes tömeges fogva tartása és alapvető jogaitól való megfosztása nemzetközi bűncselekményeknek, különösképpen emberiesség elleni bűntetteknek minősülhet.

2017-től kezdődően Xinjiangban tömeges internálótábor-hálózatot építettek ki, amelyekben becslések szerint egymilliót meghaladó számú ujjurt és más muszlim kisebbséget tartanak fogva akarata ellenére. A beszámolók szerint ezek a létesítmények valójában átnevelő táborok, ahová az embereket nem bírósági ítélet alapján, hanem önkényesen zárják be, pusztán olyan hétköznapi cselekedetekért is, mint egy iszlám imáról szóló hangfelvétel megosztása vagy ujjur nyelvű e-könyv letöltése. A foglyokat politikai átnevelésnek vetik alá, tiltják nekik vallásuk gyakorlását, és a kínai nyelv és propaganda elsajátítására kényszerítik őket. Számos jelentés beszámol kínzásról és embertelen bánásmódról is a táborokban – beleértve verést, stresszpozíciókba kényszerítést, éheztetést – amelyekkel megtörik a foglyok ellenállását. Az őrizetbe vételek tömeges és diszkriminatív jellegét jelzi, hogy 2017-ben Xinjiang adta Kína letartóztatásainak 21%-át, miközben a tartomány lakossága csak ~1,5%-a az országénak. Szakértők szerint ez a második világháború óta nem látott léptékű etnikai és vallási kisebbségek elleni fogva tartási kampány.

A kínai kormány eleinte tagadta a táborok létezését, később azonban retorikát váltott. Hivatalos narratívájuk szerint Xinjiangban csak „szakképzési és oktatási központok” működnek, amelyek célja a terrorizmus és a szélsőségeség elleni küzdelem, illetve a muszlim kisebbségek számára munkahelyi készségek oktatása. Peking azt állítja, hogy ezekbe az intézményekbe csak olyan személyek kerültek, akik apróbb bűncselekményeket követtek el, és így lehetőséget kapnak a rehabilitációra és egy szakma elsajátítására. A valóságban azonban 2017 óta önkényes tömeges letartóztatások zajlanak: egy kiszivárgott belső jelentés szerint például egyetlen hét leforgása alatt 15 000 ujjurt vettek őrizetbe mindenféle bírósági eljárás nélkül. Az internálótáborok számát 300–400 közé teszik, de nem tudják teljes bizonyossággal megmondani, hogy pontosan hány ilyen tábor van, mert sok titkos létesítmény is lehet, vagy épp átalakították őket. Nemzetközi megfigyelők és szökött foglyok egybehangzó tanúvallomásai szerint ezekben a táborokban hónapokra vagy évekre zárnak be embereket anélkül, hogy tudnák, mi a vádpont, és a rabok többsége semmilyen törvénsértést nem követett el. A táborok lakóit a vallásuk és kultúrájuk feladására kényszerítik, Kína-barát dalokat és jelszavakat kell skandálniuk, és aki nem működik együtt, azt súlyosan megbüntetik. Az önkényes tömeges fogva tartás ténye mára jól dokumentált: az ENSZ Emberi Jogi Hivatala jelentésében is elismeri, hogy a kínai jog és politika által vezérelt, diszkriminatív fogva tartási gyakorlat emberiség elleni bűntettnek tekinthető.

Kényszermunka, szexuális erőszak és kényszersterilizáció

A táborokhoz és a regionális elnyomáshoz szorosan kapcsolódó vád a kényszermunka rendszerszintű alkalmazása Xinjiangban. Számos hiteles jelentés támasztja alá, hogy az ujjurokat – a táborok rabjait és a szabadlábban lévő lakosokat egyaránt – akaratuk ellenére munkára fogják különféle állami programok keretében. A foglyokat a táborokban töltött idő alatt is dolgoztatják: műhelyeket és gyárakat építettek számos internálótábor mellé vagy azok területén belül, ahol az őrizeteselek olcsó vagy ingyenes munkaerőt biztosítanak. Emellett a hatóságok a táboron kívül élő vidéki ujjur lakosságot is szervezeten át csoportosítják gyárakba és ültetvényekre – gyakran Kína más tartományaiiba is – az úgynevezett „lustálkodó munkaerő hasznosítása” jelszóval. Valójában ezek a programok

sok esetben akaratuk ellenére mozgósítják a kisebbségi lakosokat, akik nem mernek nemet mondani a hatósági utasításra.

A kényszermunka legjellemzőbb területe a mezőgazdaság és a feldolgozóipar. Xinjiang Kína vezető gyapottermelő vidéke, és jelentések szerint a gyapotföldeken és textilüzemekben ujugrok ezreit dolgoztatják kényszerrel, hogy olcsó nyersanyagot és készterméket állítsanak elő. Emellett olyan iparágakban is az ujugur kényszermunkára támaszkodnak, mint a bányászat, a építőipar, sőt a napenergia-ipar (pl. napelemekhez szükséges alapanyagok gyártása) – utóbbi miatt nemzetközi figyelem irányult a globális ellátási láncokra is. Független kutatók műholdfelvételek alapján dokumentálták, hogy 2017 óta több száz új ipari létesítmény épült Xinjiangban a táborok közelében, ami arra utal, hogy a hatóságok a fogvatartottakat nagy számban vezénylik át közvetlenül a termelésbe.

Az ENSZ különleges, a kortárs rabszolgaság formáival foglalkozó szakértője 2022 augusztusában közzétett jelentésében megállapította, hogy megalapozottan lehet következtetni a kényszermunka alkalmazására Xinjiangban. A jelentés szerint bár a hivatalos kínai programok papíron munkahelyteremtésről és szegénységcsökkentésről szólnak, valójában sok esetben önkéntesség látszatát keltő kényszermunkáról van szó. Az érintett munkásokat szigorú megfigyelés alatt tartják, gyakran embertelen körülmények között dolgoztatják, mozgásukat korlátozzák (internáló intézményekben vagy szállásokon tartva őket), megtorlással és erőszakkal fenyegetik, mindez együtt a rabszolgaság egy modern formájának tekinthető – az ENSZ-szakértő szerint mindez kimerítheti az emberiség elleni bűntettként értelmezhető rabszolgaság fogalmát. A becslések alapján több százezer ujugur lehet érintett kényszermunkában, akár a táborokban, akár az azokon kívüli munkaerő-áttelepítési programok révén.

Különösen felkavaró vádak szólnak az ujugur nők elleni szexuális erőszakról és a születések erőszakos korlátozásáról. Több volt fogvatartott nő – és egy tábori őr – megdöbbentő tanúvallomásokat osztott meg arról, hogy a táborokban rendszeres a nemi erőszak és a szexuális kínzás. Egy 2021 elején nyilvánosságra került oknyomozó riport szerint a nőket a táborokban az őrök csoportosan megerőszakolták, elektrosokkos eszközökkel szexuálisan bántalmazták, és mindezt szervezett rendszer keretében követték el.

Az Egyesült Államok kormánya „mélységesen nyugtalanítónak” nevezte ezeket a híreket. A táborokból szabadult nők beszámolói szerint a szexuális erőszak a megtörésük eszköze: egyeseket meztelenre vetkőztetve faggattak, másokat megerőszakoltak vagy szexuális kínzásoknak vetettek alá. Bár az ilyen bűncselekményekről nehéz pontos adatot szerezni a túlélők stigmatizálása és a titkosszolgálati ellenőrzés miatt, a vádak súlya rendkívül aggasztó, és egybecsengenek több tanú elmondásával. A Human Rights Watch hangsúlyozza, hogy az ilyen nemi erőszak vagy egyéb szexuális erőszak – amennyiben a civil lakosság elleni támadás részeként követik el – emberiség elleni bűntettnek minősül.

Az ujjur nők elleni erőszak nem korlátozódik a szexuális bántalmazásra – a kínai hatóságokat azzal is vádolják, hogy szisztematikusan akadályozzák a ujjur népesség reprodukcióját. 2017 óta drámai mértékben visszaesett a születési ráta Xinjiang egyes részein: a két fő ujjur többségű prefektúrában, Hotanban és Kashgarban 2015 és 2018 között több mint 60%-kal zuhant a születések száma a hivatalos statisztikák szerint. Összehasonlításként: ugyanezen idő alatt országosan csupán ~10%-kal csökkent a születési ráta. Xinjiang egészét tekintve 2018-ban közel egyharmadával esett vissza a születésszám, 2019-ben pedig további 24%-kal, míg országosan csak 4% körüli volt a csökkenés. Ezek az adatok egy célzott születésszabályozási kampányra utalnak. A jelentések szerint az ujjur és más muszlim nők ezreit sterilizálták akarataik ellenére, vagy kényszerítették hosszú távú fogamzásgátló eszközök (pl. méhen belüli eszközök) alkalmazására. Sok nőt fenyegetéssel vettek rá az abortuszra, amennyiben az engedélyezett gyermekszám felett voltak terhesek. Egy kiszivárgott megyei terv például csak 2019-ben majdnem 15 000 sterilizációt irányzott elő Hotan városában, ami a házas korú nők 34%-át érintette volna. Ezek a kényszersterilizációk és abortuszok egyes jogi elemzők szerint a népirtás szándékos népességcsökkentő formájának is tekinthetők, mivel egy csoport lélekszámának erőszakos visszafogását célozzák.

Kína ezeket a vádakokat is tagadja. A kínai tisztviselők azt hangoztatják, hogy egyrészt nincs szó születések erőszakos korlátozásáról, csupán az országos családtervezési törvények érvényesítéséről, másrészt hogy az elmúlt évtizedekben az ujjur népesség gyors növekedést mutatott (ellentétben a népirtás vádjával). Ugyanakkor a kínai hatóságok maguk is

elismerték, hogy 2018-ban csaknem egyharmadával esett vissza a születések száma Xinjiangban – igaz, továbbra is tagadják, hogy ennek háttérében kényszersterilizáció vagy népirtó szándék állna. Mindezek a demográfiai trendek – a születésszám drasztikus csökkenése, a fiatal korosztály arányának visszaesése – aggodalomra adnak okot, és több demokratikus ország törvényhozása szerint „egy népcsoport elpusztításának szándéka” is kiolvasható a kínai politika ezen eredményeiből.

2021-ben az Egyesült Államok kormánya hivatalosan népirtásnak minősítette az ujkurok elleni bánásmódot, és Kanada, Hollandia, az Egyesült Királyság parlamentjei is hasonló nyilatkozatokat fogadtak el. (A Human Rights Watch ugyanakkor megjegyezte, hogy a népirtás szándékosságának jogi bizonyításához további vizsgálatok szükségesek. Ugyanakkor ha a bizonyítékok összeállnak, a jelenlegi cselekmények is megalapozhatják a népirtás megállapítását.)

Kulturális és vallási elnyomás, tömeges megfigyelés

A fizikai atrocitások mellett széles körű kulturális és vallási elnyomás zajlik Xinjiangban, amely szintén súlyos emberi jogi aggályokat vet fel. Célponttá vált az ujkurok identitása – minden, ami a hagyományos életformájuk része, gyanússá válhat a hatóságok szemében. [Nemzetközi kutatások szerint](#) a kínai kormány szisztematikusan rombolja le az ujkur kulturális örökséget: 2017 óta hozzávetőleg 16 000 mecsetet (a tartomány mecseteinek jelentős részét) rongáltak meg vagy pusztítottak el Xinjiang-szerte. Rengeteg iszlám szent helyet – például temetőket, kegyhelyeket – földig romboltak vagy átalakítottak, és sok helyen megtiltották a vallásos gyakorlatokat. Az ujkuroknak nem engedélyezik szabadon gyakorolni vallásukat: számos helyen betiltották a nyilvános imádkozást, a ramadáni böjt megtartását, a vallási öltözetek (pl. fejkendő, hosszú szakáll) viselését, sőt a gyermekek vallási nevelését is akadályozzák. Míg Peking azt állítja, hogy Xinjiangban 24 000 mecset működik és a vallásszabadság garantált, [független elemzések](#) rámutatnak, hogy sok újonnan épített vagy felújított mecset valójában turisztikai látványosság vagy múzeum, és a valódi vallási életet elfojtották. 2024-ben a kínai kormány tovább szigorította a vallásügyi szabályozást Xinjiangban: új rendeletek írják elő a vallási tevékenységek kínaiasítását, hogy azok jobban tükrözzék a kommunista ideológiát és a han kínai

kultúrát. Ezek a lépések nyilvánvaló célja az ujjur identitás erőszakos átformálása és a hagyományos iszlám gyakorlatok visszaszorítása.

A tömeges megfigyelés és a mindennapi élet kontrolálása is példa nélküli Xinjiangban. A tartomány mára digitális megfigyelőállammá vált: mindenütt arcfelismerő kamerák, sűrű rendőri ellenőrzőpontok és kötelező telefonos kémprogramok figyelik az embereket. A hatóságok óriási biometrikus adatbázist építettek ki: DNS-mintákat, ujjlenyomatokat gyűjtöttek milliószámra az ujjur lakosságtól állítólagos egészségügyi szűrés leple alatt.

Kínában a mindennapi életet egyébként pontozórendszer felügyeli, amely az állam teljes lakosságát kontrollálja: a megbízható állampolgárok jutalmakat kaphatnak, míg akit akár a legkisebb dolog miatt gyanúsna ítélnék (pl. külföldi rokonnal való kapcsolat, túl sok ima, alkoholtilalom tartása), azt fenyegetésként regisztrálják.

Sok ujjur családot szétszakítottak: akiknek a szüleiket vagy hozzátartozóit táborba zárták, azok a gyermekek gyakran állami árvaházakba vagy bentlakásos iskolákba kerültek, ahol elszakítják őket anyanyelvüktől és vallásuktól is. A hatóságok továbbá több mint egymillió han kínai kádert küldtek pártfogó családtagként ujjur otthonokba a „Fogadj rokna” kampány keretében, amely során a kijelölt hivatalnokok rendszeresen az ujjur családoknál alszanak és megfigyelik őket, jelentve minden gyanús viselkedést. Ez a gyakorlat – amelyet a kormány az etnikai egység erősítéseként próbál beállítani – valójában mélyen behatol a magánéletbe, és egyes jelentések szerint szexuális zaklatásokhoz is vezetett (pl. egyedül maradt nők háztartásaiban) a han vendégek részéről.

A kulturális és vallási elnyomás, a folyamatos megfélemlítés és megfigyelés olyan pszichológiai terrorkörnyezetet hozott létre, amelyben az emberek még otthonaikban sem érezhetik magukat biztonságban. A kínai vezetés egy asszimilációs politikát folytat Xinjiangban, amely az ujjurok nemzeti, nyelvi és vallási identitásának felszámolását célozza, és a han kínai normákhoz való idomulást erőlteti rájuk. Ezek a kollektív jogfosztások a nemzetközi jog szerint szintén az emberiesség elleni bűntett kategóriájába sorolhatók, mint az üldöztetés egy népcsoport ellen kulturális és vallási alapon.

Kína hivatalos álláspontja és cáfolatai

Kína határozottan visszautasítja az összes fenti vádat, és következetesen azt hangoztatja, hogy Xinjiangban nincsenek emberi jogi visszaélések, csupán a terrorizmus és a szeparatizmus elleni törvényes intézkedések zajlanak. A kínai kormányzati retorika szerint Xinjiang ma stabil és fejlődő régió, ahol az elmúlt években egyetlen terrorcselekmény sem történt, éppen a szigorú biztonsági intézkedéseknek köszönhetően. Wang Yi kínai külügyminiszter egy ENSZ fórumon 2021-ben kijelentette, hogy Xinjiangban soha nem követtek el népiirtást, nem alkalmaztak kényszermunkát vagy vallási elnyomást, és hogy az ilyen állítások tudatlanságból és előítéletből táplálkozó rosszindulatú politikai hírverések, amelyeknek semmi közük a valósághoz. Hasonlóképpen Wang Wenbin külügyi szóvivő egy 2022-es nyilatkozatában a század hazugságának nevezte a Xinjianggal kapcsolatos kényszermunka-vádakat, amelyeket szerinte néhány nyugati ország és Kína-ellenes erő terjeszt Kína lejáratására. Peking rendszeresen rágalomkampánynak minősíti a nyugati sajtóban és fórumokon elhangzó kritikákat, és azt állítja, hogy külső erők szítanak feszültséget Kína szuverén területén.

Kína hivatalos álláspontja szerint Xinjiangban minden a törvényeknek megfelelően történik, a gazdaság fejlődik, és az ott élő etnikumok (beleértve az ujburokat) élvezik a törvény által garantált jogokat. A kormány gyakran hangoztatja például, hogy a tartományban több ezer mecset működik és biztosított a vallásszabadság, illetve az ujburok népessége az elmúlt évtizedekben nőtt, nem pedig csökkent. Emellett hangsúlyozzák az életszínvonal emelkedését Xinjiangban: szerintük a biztonsági intézkedéseknek és oktatási programoknak köszönhetően csökkent a szegénység, új munkahelyek jöttek létre, és a régió békét és prosperitást élvez. A kínai hatóságok propagandafilmeken és szervezett látogatásokon igyekeznek bemutatni a Nyugat számára, hogy az ujburok hálásak a kormánynak és boldogan élnek – például jól megrendezett jelenetekkel a szakképző központokban, ahol a bentlakók táncolnak, énekelnek és szakmát tanulnak a kamerák előtt.

Nemzetközi reakciók és legfrissebb fejlemények (2024–2025)

A nemzetközi közösség megosztottan reagál az ujburok helyzetére, de a demokratikus országok és emberi jogi szervezetek többsége egyre

határozottabban ítéli el Kína politikáját. Az ENSZ emberi jogi mechanizmusai közül több is foglalkozik az üggyel: már 2018-ban az ENSZ Rasszizmus és Intolerancia Elleni Bizottsága arról számolt be, miszerint egymillió ujgur lehet táborokban.

Az áttörést az hozta el, hogy hosszas diplomáciai huzavona után 2022. augusztus 31-én az OHCHR kiadott egy részletes jelentést Xinjiangról. Ez a jelentés megerősítette a súlyos jogsértések tényét, és arra a következtetésre jutott, hogy Kína felelős lehet komoly emberi jogi jogsértésekért, amelyek akár emberiesség elleni bűntetteknek is minősülhetnek. Kína mindent megtett a jelentés megakadályozásáért (állítólag megpróbálták elérni, hogy az ENSZ ne hozza nyilvánosságra) és hiteltelenítéséért, de a dokumentum így is napvilágot látott. 2022 októberében azonban Kína diplomáciai nyomásra leszavazta azt a kezdeményezést az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában, hogy a testület napirendre tűzze a xinjiangi jelentés megvitatását – a javaslat csak szűk többséggel bukott el, ami nyíltan rávilágít Kína nemzetközi befolyására. Több muszlim többségű ország – például Szaúd-Arábia, Pakisztán, Egyiptom – nyilvánosan is védelmébe vette Kína „terrorizmus elleni intézkedéseit” Xinjiangban, sőt 2019-ben 50 ország közös levélben támogatta Peking a „Xinjianggal kapcsolatos igazság”-verzióját, szembehelyezkedve a nyugati bírálókkal.

A nyugati világ demokratikus kormányai erőteljesen bírálják Kínát az ujugrok miatt, és többoldalú fellépésre törekednek. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya – mind a Trump, mind a Biden adminisztráció – élen jár a kemény hangvételben: 2021 januárjában az USA hivatalosan népirtásnak és emberiesség elleni bűncselekménynek nyilvánította a történeteket. Washington számos szankciót hozott: több magas rangú kínai tisztviselő (pl. Chen Quanguo, Xinjiang volt párttitkára) ellen beutazási és vagyonbefagyasztási szankciókat vezettek be, továbbá törvényt fogadtak el a Xinjiangból származó termékek importtilalmáról, hacsak nem bizonyítható, hogy azok előállításában nem vettek részt kényszermunkások. Ennek nyomán az amerikai hatóságok megkezdték a gyanús importtételék – például napelem-alkatrészek, ruházati cikkek, mezőgazdasági termékek – visszatartását is.

Az Európai Unió kezdetben óvatosabb volt, de 2021 márciusában az EU is szankciókat léptetett életbe négy kínai tisztviselővel és egy szervezettel

szemben az ujjur jogsértések miatt. Kína erre agresszív ellenintézkedésekkel reagált, több európai parlamenti képviselőt és akademikust szankcionálva, ami az EU–Kína kapcsolatok jelentős romlásához vezetett. Az EU parlamentje több határozatot elfogadott, amely elítéli a kínai visszaéléseket és népirtásnak minősíti azokat, továbbá felszólította az uniós tagállamokat, hogy fogadják el az ujjurok védelmét szolgáló intézkedéseket.

Mindeközben a színpalak mögöl kiszivárgó információk arra utalnak, hogy Kína némileg módosította taktikáját Xinjiangban: egyes jelentések szerint a hírhedt táborok egy részét bezárták vagy átalakították, és a fogvatartottak egy részét formális bírósági eljárásokkal hosszú börtönbüntetésekre ítélték, míg másokat szigorú házi őrizet alá helyeztek. Ez azt jelentheti, hogy a tömeges internálás nyílt gyakorlata visszaszorulhat, de az elnyomás más formákban folytatódik. 2024-ben tovább szigorították a vallásgyakorlás szabályait Xinjiangban, és a kínaiasítás politikája jegyében még inkább ellenőrzés alá vonták a mecseteket és egyházi személyeket. A nemzetközi civil társadalom és média figyelme továbbra is éberén kíséri a régiót: 2022-ben például kiszivárgott a „Xinjiang Rendőrségi Akták” néven ismert dokumentumgyűjtemény, amely megrázó fotókat (őrizeteselek ezer-számra készített arcképei) és parancsokat (pl. lőparancs szökési kísérlet esetére) tartalmazott, aggasztó bizonyítékát adva a rendszer brutalitásának. Ezek a leleplezések világszerte még nagyobb nyomást helyeznek a kormányokra és vállalatokra, hogy szakítsák meg az üzleti kapcsolatokat a xinjiangi jogsértésekben érintett beszállítókkal. Kérdés, hogy vajon eleget tesznek-e ennek?

2025-re az ujjurok helyzete továbbra is az egyik legsúlyosabb nemzetközi emberi jogi válság. [Hiteles jelentések](#) szerint széleskörű és súlyos visszaélések történnek, amelyek az emberiesség elleni bűncselekmények kategóriájába esnek, és egyes kormányok szerint a népirtás kritériumait is kimerítik. Kína ezt tagadja és nemzetközi támogatói (főleg autoriter rezsimek) segítségével sikeresen elhárítja a közvetlen ENSZ-beavatkozást. Ugyanakkor a demokratikus világ jelentős része szankciókkal, diplomáciai fellépéssel és nyilvános elítéléssel reagál.

IRODALOM

1. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/2022-08-31/22-08-31-final-assesment.pdf>
2. <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting>
3. <https://www.amnesty.org/en/documents/asa17/4137/2021/en/>
4. <http://bbc.com/news/world-asia-china-55794071>
5. <https://xinjiangpolicefiles.org/>
6. <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5165-contemporary-forms-slavery-including-its-causes-and-consequences>
7. <https://www.aspi.org.au/report/uyghurs-sale>
8. <https://uyghurtribunal.com/>